

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

INVENTARISSEN

458 - 483

ORLOGSARCHIEVEN REEKS INVENTARISSEN 8

INVENTARISSEN VAN DE ARCHIEVEN VAN DE BELGISCHE HULPCOMITÉS IN DE KRIJGSGEVANGENKAMPEN VAN ALTENAU IM HARZ, ALTENGRABOW, CELLE, DYROTZ, FRIEDRICHSFELD, GIESSEN, GÖTTINGEN, GÜSTROW, HAMELEN, HEILSBERG, HOLZMINDEN, KASSEBRUCH, KASSEL, LANGENSALZA, LIMBURG AN DER LAHN, MAGDEBURG, MERSEBURG, MUNSTER III, PARCHIM, SCHNEIDEMÜHL, SENNELAGER, SOLTAU, STENDAL, WITTENBERG, ZERBST EN VAN HET HULPCOMITÉ IN DE GEVANGENIS TE DIEST

1914-1922

HANS VANDEN BOSCH

Brussel
2009

OORLOGSARCHIEVEN
REEKS INVENTARISSEN 8

INVENTARISSEN VAN DE ARCHIEVEN VAN DE BELGISCHE HULPCOMITÉS IN DE
KRIJGSGEVANGENKAMPEN VAN ALTENAU IM HARZ, ALTENGRABOW, CELLE,
DYROTZ, FRIEDRICHSFELD, GIESSEN, GÖTTINGEN, GÜSTROW, HAMELEN,
HEILSBERG, HOLZMINDEN, KASSEBRUCH, KASSEL, LANGENSALZA,
LIMBURG AN DER LAHN, MAGDEBURG, MERSEBURG, MUNSTER III,
PARCHIM, SCHNEIDEMÜHL, SENNELAGER, SOLTAU, STENDAL, WITTENBERG,
ZERBST EN VAN HET HULPCOMITÉ IN DE GEVANGENIS TE DIEST

1914-1922

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

INVENTARISSEN

458 – 483

Naamsvermelding - Niet Commercieel - Geen Afgeleide Werken

CC BY-NC-ND

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl/>

Attribution - Pas d'Utilisation Commerciale - Pas de Modification

CC BY-NC-ND

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/fr/>

ISBN : 978 90 5746 202 3

Algemeen Rijksarchief

D/2009/531/084

Bestelnummer: Publ. 4840

Algemeen Rijksarchief

Ruisbroekstraat 2

1000 Brussel

De volledige lijst van onze publicaties kan u gratis bekomen op eenvoudig verzoek
(publicat@arch.be) of raadplegen op internet (<http://arch.arch.be>).

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

INVENTARISSEN

458 – 483

OORLOGSARCHIEVEN

REEKS INVENTARISSEN 8

**Inventarissen van de archieven van de Belgische Hulpcomités in de
krijgsgevangenkampen van Altenau im Harz, Altengrabow, Celle,
Dyrotz, Friedrichsfeld, Giessen, Göttingen, Güstrow, Hamelen,
Heilsberg, Holzminden, Kassebruch, Kassel, Langensalza,
Limburg an der Lahn, Magdeburg, Merseburg, Munster III,
Parchim, Schneidemühl, Sennelager, Soltau, Stendal, Wittenberg,
Zerbst en van het Hulpcomité in de gevangenis te Diest**

1914-1922

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INHOUDSTAFEL

Algemene inleiding	9
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Altenau im Harz	17
Inleiding	19
Inventaris	23
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Altengrabow	25
Inleiding	27
Inventaris	33
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Celle	41
Inleiding	43
Inventaris	47
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Dyrotz	49
Inleiding	51
Inventaris	55
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Friedrichsfeld	57
Inleiding	59
Inventaris	65
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Giessen	71
Inleiding	73
Inventaris	79
Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Göttingen	87
Inleiding	89
Inventaris	97

Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Güstrow	107
Inleiding	109
Inventaris	115
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Hamelen	117
Inleiding	119
Inventaris	125
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Heilsberg	147
Inleiding	149
Inventaris	155
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Holzminden	157
Inleiding	159
Inventaris	165
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Kassebruch	171
Inleiding	173
Inventaris	177
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Kassel	179
Inleiding	181
Inventaris	187
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Langenzalsa	189
Inleiding	191
Inventaris	197
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Limburg an der Lahn	199
Inleiding	201
Inventaris	205

Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Magdeburg	207
Inleiding	209
Inventaris	213
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Merseburg	215
Inleiding	217
Inventaris	221
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Munster III	223
Inleiding	225
Inventaris	231
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Parchim	235
Inleiding	237
Inventaris	243
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Schneidemühl	247
Inleiding	249
Inventaris	255
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Sennelager	257
Inleiding	259
Inventaris	267
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Soltau	279
Inleiding	281
Inventaris	287
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Stendal	299
Inleiding	301
Inventaris	307

Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Wittenberg	309
Inleiding	311
Inventaris	315
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgs- gevangenenkamp van Zerbst	317
Inleiding	319
Inventaris	323
 Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in de gevangenis van Diest	325
Inleiding	327
Inventaris	331

ALGEMENE INLEIDING

In de loop van de maanden augustus, september en oktober van 1914 veroverde het Duitse leger het grootste gedeelte van het Belgisch grondgebied. Ongeveer 35.000 Belgische militairen werden tijdens de opeenvolgende militaire operaties krijgsgevangen gemaakt en opgesloten in Duitse kampen. Door de ratificatie van de Conventie van Den Haag uit 1907 hadden de meeste Westerse landen enkele basisregels erkend voor de behandeling van de krijgsgevangenen. In de eerste plaats hadden de gevangenen recht op een humane behandeling (art.4). Qua voeding, kleding en slaapgelegenheid moesten zij behandeld worden zoals de eigen soldaten (art.7). Zij konden aan het werk gesteld worden, maar in dit geval moesten ze een salaris krijgen. De arbeid mocht evenwel niet buitensporig zijn en tewerkstelling in de oorlogsindustrie was verboden (art.6). Officieren konden echter in geen geval tewerkgesteld worden. Humanitaire organisaties hadden het recht de krijgsgevangenen te helpen (art.15) en brieven en postpakketten waren vrijgesteld van taksen (art.16).

De Belgische krijgsgevangenen werden meestal opgevangen in inderhaast opgerichte barakkenkampen in Altengrabow, Giessen, Munster, Sennelager, Soltau, Hamelen en Friedrichsfeld waar ze vier jaar lang samenleefden met Franse, Engelse, Russische, Senegalese, Algerijnse, Tunesische en Indische lotgenoten. De officieren genoten een geprivilegieerde behandeling en werden gehuisvest in leegstaande kazernes, kastelen en citadellen. Vaak konden ze beschikken over een persoonlijke ordonnans. In de grootste kampen werden tot 20.000 manschappen gehuisvest. Deze kampen groeiden als het ware uit tot houten dorpen met een eigen ziekenhuis, grootkeukens, refters, kantines, kapellen, bibliotheken, een theater en een filmzaal. De gevangenen organiseerden op eigen houtje allerlei onderwijsinitiatieven. In sommige kampen werd een eigen tijdschrift uitgegeven en waren er allerhande sportverenigingen (voetbal was immens populair), een internationaal orkest, een theatergroep en/of soldatenkoor om de tijd op een aangename manier te verdrijven.

Daar het voedsel dat men voorgezet kreeg in de kampkeukens ontoereikend was, vroegen de meeste gevangenen aan hun familieleden om -in de mate van het mogelijke- levensmiddelen op te sturen. Gebruikmakend van het bovenvermelde artikel 15 hadden tal van filantropen hulporganisaties opgericht, zowel in het bezette België als in het buitenland, om het lot van de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland te verzachten. Aanvankelijk waren

het vooral familieleden die via deze tussenweg individuele hulppakketten met brood, beschuiten, koffie, kleding en tabak bezorgden aan hun geliefden. De familieleden of ‘oorlogsmeters’ konden eigen pakjes binnenbrengen of geld overmaken, zodat de hulporganisaties standaardcolli’s konden versturen. Het was ook mogelijk zich te ‘abonneren’ zodat de krijgsgevangene op gezette tijdstippen een colli ontving. Men had de keuze uit een uitgebreid gamma standaardpakketten naargelang ieders beurs. Vooral gedroogd fruit, koffie, allerhande ingeblikte groenten en vlees, melk, kaas, confituur, rijst en sardienen werden verstuurd. Brood, beschuiten, sigaren, sigaretten of tabak, chocolade, zeep en gecondenseerde melk waren het meest gegeerd. Soms werden ook kledingstukken, schoenen en boeken op deze manier verstuurd. Alcohol, kranten, wapens, messen, werktuigen die gebruikt konden worden bij ontsnappingen, munitie en explosieven mochten om evidente redenen niet verstuurd worden¹.

Het toegelaten aantal zendingen werd door de Duitsers spoedig beperkt tot twee per maand. De colli’s waren vaak 1 tot 3 weken onderweg alvorens ter bestemming te raken. Hulpbehoevende Belgische gevangenen die geen individuele colli’s ontvingen, werden niet in de steek gelaten maar kregen levensmiddelen via de zogenaamde collectieve verzendingen. Bepaalde levensmiddelen werden in bulk per trein naar de kampen verzonden waar zij uitgedeeld werden aan de behoeftigen. Daarnaast had elke gevangene recht op 2 kg. brood per week. Deze (minder snel bederfbare) broden werden doorgaans verzonden via Bazel door de *Fédération nationale d’assistance aux prisonniers de guerre* in Parijs zodat ze na 5 à 6 dagen ter bestemming waren.

Natuurlijk kon de Belgische regering diegenen die gevochten hadden voor hun vaderland niet volledig aan hun lot overlaten. Daarom werden de belangrijkste particuliere hulporganisaties voor de krijgsgevangenen gesubsidieerd. Toen duidelijk werd dat de oorlog langer zou aanslepen dan verwacht, richtte minister van Justitie Carton de Wiart in mei 1915 in Le Havre het *Werk tot Bijstand aan de Belgische Krijgsgevangenen in Duitsland* op. In 1917 werd de naam omgedoopt tot *Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen*. Het Werk moest morele en materiële hulp verlenen aan de krijgsgevangenen (via de verzending van levensmiddelen, kleding en boeken), inlichtingen verlenen aan de families van de krijgsgevangenen en de werking van de verschillende liefdadigheidscomités beter coördineren. De nieuwe organisatie was gevestigd in de ‘Villa Suzanne’ aan de Désiré-Dehorslaan in Sainte-Adresse. Voorzitter Gerard Cooreman en secretaris Victor Yseux

¹ De Duitse richtlijnen i.v.m. het versturen van de pakjes wijzigden frequent.

pakten de zaken kordaat aan en verstuurden onmiddellijk een rondzendbrief naar de verschillende krijgsgevangenkampen om inlichtingen in te winnen over het aantal behoeftigen, welke goederen het meest dringend waren, enzovoort. Zo zorgde het *Werk* er spoedig voor dat de nodige kledij, ondergoed, schoenen en boeken vanuit Le Havre naar de Duitse kampen werd gezonden. Toen het Belgisch leger zijn oude uniformen inruilde voor de bekende kakitenues werden deze uniformen naar Duitsland gezonden².

Omdat men vanuit Le Havre onmogelijk alle krijgsgevangenen kon bevoorraden, werd een beroep gedaan op de particuliere hulporganisaties. Secretaris Yseux bezocht de reeds bestaande liefdadigheidswerken ter plaatse of ontving de voorzitters in Le Havre en vroeg hen aan te sluiten bij het officiële Belgische initiatief. We citeren hier slechts de belangrijkste aangesloten comités: het *Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel* (met filialen in zowat alle belangrijke steden in het bezette België), *La cantine du soldat prisonnier* in Brussel, *Relief for belgian prisoners in Germany* in Londen, het *Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges* in Parijs, de *Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen* in Bern en de *Belgische Afdeling van het Internationaal Liefdewerk voor Krijgsgevangenen en Gewonden* in Maastricht. De tientallen krijgsgevangenkampen, kriskras verspreid over het hele Duitse grondgebied, werden onderling verdeeld onder de aangesloten comités, zodat elke organisatie instond voor de bevoorrading van een aantal specifieke kampen³. Omdat de Duitse overheid de gevangenen frequent naar een ander kamp of Arbeidskommando overbracht, werd -op 27 juli 1917- de strikte verdeling van de kampen verlaten. De liefdadigheidsorganisaties konden voortaan 'hun' gevangenen bevoorraden ongeacht in welk kamp zij zich bevonden. Voor de collectieve verzendingen bleef de verdeling evenwel van toepassing⁴.

² Voor meer informatie raadpleeg de inleiding in: VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (1914-1925)*, Algemeen Rijksarchief Brussel, 2009.

³ Voor de precieze verdeling verwijzen we naar de gepubliceerde jaarverslagen. *Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917. *Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917. *Office central belge pour les prisonniers de guerre. Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924. *Office central belge pour les prisonniers de guerre. Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

⁴ De archieven van een aantal hulporganisaties worden in het Rijksarchief bewaard. VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor*

Voor de interne verdeling van de hulpgoederen in de krijgsgevangenkampen deden de hulporganisaties aanvankelijk beroep op een vertrouwenspersoon die moest waken over de correcte distributie van de individuele en collectieve verzendingen. Deze persoon had een belangrijke administratieve taak. Hij moest de namen van behoeftige gevangenen doorgeven, namen van getransfereerde gevangenen melden en problemen bij de verzendingen melden.

In de loop van 1915 werden in de meeste kampen Frans-Belgische Hulpcomités opgericht waarvan de Belgische leden democratisch verkozen werden onder de landgenoten. Meestal volgden de leden elkaar in sneltempo op door transfers naar Arbeidskommando's en andere kampen. Geleidelijk splitsten de Belgen zich af en richtten ze een apart Hulpcomité op. Er werden statuten opgesteld en er werd op regelmatige tijdstippen vergaderd. De secretarissen van de Hulpcomités voerden een uitgebreide briefwisseling met de hulporganisaties over de bestelling en distributie van de pakjes.

Daar men ook inlichtingen over de verblijfplaats van de gevangenen moest bezorgen aan diverse instanties werden registers aangelegd met de namen van de gevangenen die in het kamp en in de Arbeidskommando's verbleven. De financiën en het magazijn werden minutieus beheerd daar men verantwoording moest afleggen aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. Bovendien trachtte men elke schijn van vriendjespolitiek bij de uitdeling van hulpgoederen te vermijden.

Eén van de belangrijkste taken van de Hulpcomités was de organisatie van de verzendingen naar de Arbeidskommando's vermits het grootste gedeelte van de gevangenen tewerkgesteld was bij lokale landbouwers (vooral in de zomermaanden), in de fabrieken, in de mijnen of bij lokale overheidsbesturen (moerassen droogleggen, woeste heidegronden draineren, wegen aanleggen, enz.). Zij moesten vaak zware fysieke arbeid leveren en de extra rantsoenering was zeer welgekomen. De leden van het Hulpcomités stonden frequent in contact met de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. Dat was een hele opgave daar sommige Hulpcomités meer dan 2.000 verschillende Arbeidskommando's onder hun hoede hadden.

Krijgsgevangenen in Bern (1918), Brussel, 2009. VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009. VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009. VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

In het algemeen werd het werk van de Hulpcomités fel bemoeilijkt door het feit dat de Duitse militaire overheid de onhebbelijke gewoonte had de gevangenen voortdurend van kamp of Arbeidskommando te wisselen. Bovendien verschilde de medewerking van de lokale commandanten van kamp tot kamp. In een aantal kampen staken de commandanten de nodige stokken in de wielen, maar in andere kampen verleenden zij hun volledige medewerking. Deze willekeur werd aan banden gelegd op 10 oktober 1916, toen de Hulpcomités de officiële toestemming kregen onbeperkt te corresponderen met de hulporganisaties. Dit principe werd nogmaals bevestigd in het Frans-Duits akkoord van 15 maart 1918. In de kampen waar slechts een tiental landgenoten verbleven, werden de Belgen doorgaans bevoorraad door het Frans Hulpcomité.

Veel pakjes kwamen om allerhande redenen niet ter bestemming. Zo durfden personeelsleden van de Duitse douane-, censuur- en postdiensten, die erg te lijden hadden onder de continentale blokkade, al eens een colli mee naar huis nemen om hun gezin een extraatje te gunnen. Men kon altijd klacht indienen in geval men een colli niet ontvangen had maar of dit veel effect had, is zeer de vraag.

Uit medeleven met de zieke lotgenoten deelden de Hulpcomités extra levensmiddelen uit aan de gevangenen die opgenomen waren in de lazaretten. Er werden eveneens geldomhalingen georganiseerd om grafzerken te kopen om de graven van overleden makkers te verfraaien. Vaak zette het Hulpcomité zich ook in om onderwijsactiviteiten te organiseren, een bibliotheek op te richten en te zorgen voor ontspanningsmogelijkheden (o.a. sport, muziek, bioscoop).

Om het lot van de gewonde en zieke krijgsgevangenen te verzachten, werden vrij snel diplomatieke onderhandelingen opgestart om hun onderlinge uitwisseling te bekomen. Na tussenkomst van het Vaticaan werd in februari 1916 een akkoord gesloten om de zwaargewonde of -zieke gevangenen te interneren in het neutrale Zwitserland, waar zij konden profiteren van het gezonde bergklimaat om hun herstel te bespoedigen. De invaliden die er het ergste aan toe waren konden uitgewisseld en gerepatrieerd worden⁵. De voorwaarden om in aanmerking te komen voor internering in Zwitserland waren: minstens 18 maanden gevangenschap, de Duitse, Franse, Belgische of Britse nationaliteit bezitten en lijden aan één van de volgende ziektebeelden:

⁵ Slechts zo'n 2.500 Belgen werden in de loop van de oorlog vanuit Duitsland of Zwitserland gerepatrieerd. Zij gingen echter niet terug naar het bezette België maar verbleven doorgaans in Frankrijk.

tuberculose, allerhande bloedziektes, chronische aandoeningen aan de luchtwegen of de inwendige organen, blind- of doofheid, huidziektes, ernstige reuma, verlies van lichaamsdelen of verlamming. Alcoholici, mentaal zieken en besmettelijke zieken kwamen niet in aanmerking. De selectie gebeurde door een commissie van geneesheren. Zij stelden na medisch onderzoek per kamp een lijst op van de krijgsgevangenen die aan de selectiecriteria voor internering of repatriëring voldeden⁶.

Op 11 november 1918 was de grote oorlog eindelijk achter de rug. Het wapenstilstandsverdrag legde de onmiddellijke repatriëring op (zonder wederkerigheid) van alle krijgsgevangenen van de geallieerden en van de Verenigde Staten. Onder de Belgische krijgsgevangenen, die allen zo snel mogelijk naar huis wensten te keren, was intussen grote beroering ontstaan. Ze kloegen over het voedseltekort. De verzendingen kwamen niet meer ter bestemming o.a. omdat de uitgehongerde Duitse bevolking de treinwagons plunderde. Bovendien werden de kampen precies op dit moment geteisterd door de beruchte Spaanse griep. Eén van de eerste maatregelen die getroffen werd, was de aanduiding van tweetalige Belgische officieren die naar de verschillende kampen gezonden werden om de gemoederen te bedaren en de orde en discipline te herstellen. Vanuit Berlijn werd gezorgd voor de noodzakelijke bevoorrading. Op dat moment hadden een aantal landgenoten, die door de Duitse soldatenraden vrijgelaten waren, reeds op eigen houtje de terugtocht aangevangen. Vaak strandden deze plantrekkers ergens 'in the middle of nowhere' zonder bestaansmiddelen met alle gevolgen van dien. De verantwoordelijken van de Hulpcomités bleven meestal trouw op post en droegen hun steentje bij aan de organisatie van de repatriëring. Ondanks grote

⁶ De teksten van de verschillende akkoorden kunnen teruggevonden worden in FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1916. *Premier rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée*, Genève, 1917; FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1917. *Second rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée*, Bern, 1918; FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1918-1919. *Troisième rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée*, Bern, 1919. Meer achtergrondinformatie over de internering in: VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

logistieke problemen werden tussen november 1918 en februari 1919 282 Belgische officieren en 40.007 soldaten gerepatrieerd. In dit cijfer waren de Belgen die op eigen houtje huiswaarts keerden niet meegerekend. Bovendien verkoos een klein aantal Belgen in Duitsland te blijven om professionele, politieke of amoureuze redenen (149 krijgsgevangenen en 125 burgers volgens de officiële cijfers).

Uit historisch onderzoek blijkt dat de levensomstandigheden in de krijgsgevangenkampen ronduit slecht waren wat onder andere blijkt uit het hoog sterftecijfer en de vele epidemieën die uitbraken. Vlektyphus, cholera en vooral tuberculose vormden een groot probleem. Door de lange opsluiting en de verveling hadden veel gevangenen, naast heimwee, ook te kampen met psychologische problemen zoals depressie, apathie en zenuwziekten. Vaak bleven de bepalingen van het volkenrecht dode letter en leefden de krijgsgevangenen in ongunstige omstandigheden (huisvesting in gammele barakken, ontoereikende voeding door de continentale blokkade, geringe medische zorg, slechte hygiëne en vooral zware arbeid in de zgn. Arbeidskommando's). Er werd dan ook door alle oorlogsvoerende partijen een hevige propaganda gevoerd over de behandeling van de krijgsgevangenen⁷. We moeten de onderzoeker echter waarschuwen dat over het dagelijkse leven in de kampen en de behandeling door de Duitsers vrij weinig informatie te vinden is. Alle briefwisseling werd immers streng gecensureerd waardoor er enkel informatie over de bevoorrading voorhanden is in deze archieven.

Tenslotte dienen we op te merken dat er indertijd geen strikte onderverdeling tussen krijgsgevangenen (militairen) en politieke gevangenen (burgers) werd gemaakt. De 'burgerlijke' gevangenen (waaronder een beperkt aantal vrouwen en kinderen) zaten vaak samen met de militairen in dezelfde kampen, genoten dezelfde behandeling en waren eveneens beschermd door de Conventie van Den Haag. Er is dus niet enkel over de krijgsgevangenen informatie te rapen in de archieven maar ook over de Belgische burgers die

⁷ BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998. SPEED R.B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990. COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*. Studies over de Eerste Wereldoorlog nr.8, Brussel, 2002. Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 339-620.

opgesloten zaten in Duitsland. Een bijzonder geval vormen de ‘burgerlijke’ gevangenen die door de bezetter opgesloten werden in de gevangenis van Diest. Sinds maart 1918 werd de vesting in Diest immers gebruikt als gevangenis. Een aantal Belgische burgers uit de overbevolkte kampen in Holzminden en Senne werden naar Diest overgebracht. Verder werden hier ook jongeren opgesloten die opgepakt werden tijdens hun poging om de grens met Nederland te overschrijden, om op die manier het Belgische leger te vervoegen. Ook zij vielen onder de bepalingen van de Conventie van Den Haag en ze konden dus hulppakketten ontvangen van de liefdadigheidsorganisaties voor krijgsgevangenen.

I 458

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN ALTENAU IM HARZ

(1918-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In het kamp van Altenau im Harz werden enkel officieren opgevangen. Hanoul was voorzitter van het Belgisch Hulpcomité. Schoofs en Javaux waren de overige leden. Later werd Gaston Schoofs voorzitter en Guy Paye secretaris. Raoul Rousseau en Robert Mathieu vervulde het comité. In oktober 1918 verbleven 103 Belgische officieren in Altenau. Op 6 januari 1919 waren alle Belgen gerepatriëerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Altenau im Harz / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Altenau im Harz.

Datum: 1918-1919.

Taal: Frans.

Aantal nummers: 4 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen

van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Algemeen Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDERING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: samenwerken met de hulporganisaties en meehelpen aan de organisatie van de repatriëring.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).

- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, Studies over de Eerste Wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de*

Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Teverkstelttingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

C. BROODDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1.	Ingekomen brieven i.v.m. de hulpverlening.
1918 | 1 omslag |
|----|--|----------|

2. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

2.	Ingekomen brieven i.v.m. de repatriëring.
1918-1919 | 1 omslag |
|----|--|----------|

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

3.	Magazijnboek van de ingekomen hulpgoederen.
1918 | 1 deel |
|----|---|--------|

C. BROODDIENST

4.	Magazijnboek (met bijhorende brieven).
1918 | 1 deel |
|----|--|--------|

I 459

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN ALTENGRABOW

(1915-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Het Belgisch Hulpcomité (Comité de bienfaisance) van het kamp van Altengrabow [gelegen in de huidige deelstaat Saksen-Anhalt] werd plechtig opgericht op 23 juli 1915. Charles Sterckx was voorzitter, Georges Vinck vice-voorzitter en Clovis Van Nieuwenhuize secretaris. Voorzitter Sterckx werd in januari 1918 opgevolgd door M. Vanderlingen, die op zijn beurt op 11 april 1918 opgevolgd werd door Laurent Herreman. Jacques de Groot werd secretaris en ook Jean Loyens maakte deel uit van het comité. Het comité beheerde tevens een bibliotheek die zo'n 3.500 boeken telde. In 1918 werd het kamp getroffen door de Spaanse griep. In juli 1915 verbleven er 2.100 Belgen die voornamelijk bevoorrad werden door de Londense hulporganisatie '*Relief for belgian prisoners in Germany*'. In maart 1916 verbleven er zo'n 1.100 landgenoten en in september van datzelfde jaar was hun aantal gestegen tot 2.000. In juni 1917 was dit aantal gezakt tot ongeveer 1.000. Begin 1918 werden 1.661 Belgische krijgsgevangenen en 21 Belgische burgers opgevangen in Altengrabow. Het grootste gedeelte van de gevangenen was tewerkgesteld in één van de circa 650 Arbeidskommando's. Op 4 januari 1919 was het kamp volledig geëvacueerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité van Altengrabow / Archives du Comité de secours belge à Altengrabow.

Datum: 1915-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 76 nrs. (1 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Algemeen Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de Belgische Hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst, de dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: interne organisatie, relaties onderhouden met de kampoverheden, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken, zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen, onderwijs inrichten, ontspanningsmogelijkheden voorzien en meehelpen aan de organisatie van de repatriëring. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat en magazijn). De dienst

voor ziekenzorg en de klachtendienst behoeften evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Eigen schoon, Altengrabow, 1916-

- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918, Brussel, 1918.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie
2. Relaties onderhouden met de kampoverheden
3. Samenwerken met de hulporganisaties
4. Inlichtingen verstrekken
5. Zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen
6. Onderwijs inrichten
7. Ontspanningsmogelijkheden voorzien
8. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn

E. DIENST VOOR ZIEKENZORG

F. KLACHTENDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie

1-4.	Verslagen van de vergaderingen van het Hulpcomité.
1915-1919	5 delen
1.	22 juli 1915 - 13 april 1916.	1 deel
***.	20 april 1916 - 17 augustus 1916.
N.B. aan te vragen als nummer 17.	1 deel
2.	24 augustus 1916 - 12 mei 1917.	1 deel
3.	19 mei 1917 - 11 mei 1918.	1 deel
4.	24 mei 1918 - 4 januari 1919.	1 deel
5.	(Concepten van) omzendbrieven en aanplakbrieven.
1916-1918	1 omslag
6.	Dossier inzake het reglement, de samenstelling en de verkiezing
van de leden van het Hulpcomité (met primitieve verkiezings-
affiches). 1918	1 omslag

2. Relaties onderhouden met de kampoverheden

7.	Indicateur van de verordeningen van de kampkommandatur.
1917-1918 | 1 deel |
|----|--|--------|

3. Samenwerken met de hulporganisaties

8-10.	Ingekomen brieven van diverse afzenders.
1916-1918	1 omslag en 2 pakken
8.	1916.	1 pak
9.	1917.	1 pak
10.	1918.	1 omslag
11-15.	Ingekomen brieven. 1917-1918	5 omslagen
11.	Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le
Havre waarbij erop aangedrongen werd dat elke gevangene
slechts éénmaal ingeschreven mocht worden op de hulplijsten om
misbruik te voorkomen. 1917	1 omslag

12.	Van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen in Geïnterneerden in Brussel en van de hulpkantoren in Gent, Luik en Sint-Truiden. 1918	1 omslag
13.	Van 'Relief for belgian prisoners in Germany' in Londen (met gevangenenlijst). 1918	1 omslag
14.	Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1918	1 omslag
15.	Van de Spaanse Ambassade in Berlijn i.v.m. hulpzendingen. 1918	1 omslag
16.	Brievenboek (met lijsten van behoeftige gevangenen en kladversie). 23 juli 1915 - 21 september 1915	1 deel
17-25.	Brievenboeken. 1916-1918	10 delen
17.	18 maart 1916 - 21 augustus 1916	1 deel
***.	25 september 1915 - 1 maart 1916
N.B. aan te vragen als nummer 1.	1 deel
18.	28 augustus 1916 - 18 januari 1917	1 deel
19.	18 januari 1917 - 7 juli 1917	1 deel
20.	11 juli 1917 - 6 november 1917	1 deel
21.	7 november 1917 - 10 januari 1918	1 deel
22.	17 januari 1918 - 28 februari 1918	1 deel
23.	28 februari 1918 - 9 april 1918	1 deel
24.	9 april 1918 - 15 juli 1918	1 deel
25.	15 juli 1918 - 8 november 1918	1 deel

4. Inlichtingen verstrekken

26.	Staten van behoeftige krijgsgevangenen. 1915-1916	1 deel
27.	Staten van de Belgische krijgsgevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. 1916	1 omslag
28.	Ingekomen formulieren met vragen om inlichtingen van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre (met staat van de verzendingen naar de krijgsgevangenen die in de Arbeidskommando's in de buurt van Altengrabow verbleven). 1918	1 omslag

29. Staat van de Belgische krijgsgevangenen die op 2 februari 1918 overgebracht werden van het kamp in Quedlinburg naar Altengrabow. 1918 1 stuk
30. Staten van de krijgsgevangenen in de verschillende Arbeidskommando's. 1918 1 omslag
31. Staat van de Belgische krijgsgevangenen per compagnie. z.d. 1 stuk

5. Zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen

32. Intekenlijsten voor de aankoop van rouwkransen voor overleden medegevangenen (naar aanleiding van Allerzielen?). [1918?] 1 omslag
33. Kasboek van de aanschaf van rouwkransen voor overleden medegevangenen. [1918?] 1 deel

6. Onderwijs inrichten

34. Catalogus van (school)boeken. 1918 1 deel

7. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

35. Ingevulde en blanco lidkaarten van de 'Belgische Sportvrienden'. [1918] 1 omslag

8. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

36. Ingekomen telegrammen. November 1918 1 omslag
37. Omzendbrieven van de Franse Gezant en van de Intergeallieerde Commissie voor de Repatriëring van de Krijgsgevangenen. 1918 3 stukken

B. BOEKHOUDING

38.	Kasboek van de ontvangsten en uitgaven. 1915-1918	1 deel
39.	Kwitanties. 1917-1918	1 omslag
***.	Kasboek van de inkomsten en uitgaven. 1918 N.B. aan te vragen als nr. 52.	1 deel
40.	Concepten van het kasboek en balansen. 1918	1 omslag
41.	Kasstukken. 1918	1 omslag

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

42.	Staat van behoeftige gevangenen die een colli's 'hors série' van het ' <i>Relief for belgian prisoners in Germany</i> ' in Londen verkregen. 1917	1 stuk
43.	Registers waarin aantekening werd gehouden van het netto- en brutogewicht van de verzendingen. 1917-1918	3 delen
44-45.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de verzendingen. 1917-1918	2 delen
44.	27 november 1917 - 23 april 1918.	1 deel
45.	23 april 1918 - 27 augustus 1918.	1 deel
***.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de rantsoenen uitgedeeld aan de krijgsgevangenen die terugkeerden uit de Arbeidskommando's. 1917-1918	2 delen
***.	20 november 1917 - 6 maart 1918. N.B. aan te vragen als nr. 44.	1 deel
***.	7 april 1918 - 24 november 1918. N.B. aan te vragen als nr. 45.	1 deel
46.	Ingekomen brieven van de voorzitters van andere Hulpcomités. 1918	1 omslag

47. Volmachten voor het doorgeven van rantsoenen aan derden.
1918 1 omslag
48. Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling
van broeken, kousen en ondergoed. 1918 1 deel
49. Register van de verdeling van levensmiddelen. 1918 1 deel
50. Register van de melkverdeling. 1918-1919 1 deel
51. Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling
van beschuiten aan de krijgsgevangenen die terugkwamen uit de
Arbeidskommando's. 1918-1919 1 deel

2. Magazijn

52. Magazijnboek van de ingekomen en uitgaande goederen.
1918 1 deel
53. Grootboek. 1918 1 deel
54. Magazijnboek van de ontvangen goederen. 1918 1 deel
55. Magazijnboek van de verzonden goederen. 1918 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

56. Ingekomen brieven en ontvangstkaarten van de krijgsgevangenen
in de Arbeidskommando's. 1917 1 pak
57. Rapport over de reorganisatie van de hulpdiensten in de Arbeids-
kommando's. 1918 1 stuk

4. Controledienst

- 58-65. Ontvangstbewijzen van de verdeling van kleding door de Duitse
overheid (met lijsten). 1915-1918 8 delen
58. Nr. 1 - 862. 1915 1 deel
59. 863 - 1.691. 1915 1 deel
60. 1.692 - 2.882. 1915-1916 1 deel
61. 2.883 - 3.578. 1916-1917 1 deel

62.	3.579 - 4.344. 1917	1 deel
63.	5.001 - 5.625. 1915-1916	1 deel
64.	5.627 - 5.995. 1916-1917	1 deel
65.	5.996 - 6.259. 1917-1918	1 deel
66.	Ontvangsbewijzen van kledingsstukken verzonden naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	1 pak
67.	Ontvangstkaarten van de goederen doorgestuurd naar de Arbeidskommando's. 1918	1 steekkaartenstelsel
68.	Ontvangstkaarten van verzendingen vanwege de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre door-gestuurd naar de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	1 pak

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

69.	Ingekomen brieven betreffende de verzending van brood en beschuiten. 1915-1917	1 omslag
70.	Borderellen van beschuitverzendingen door de ' <i>Fédération nationale d'assistance des prisonniers de guerre militaires et civils</i> ' in Parijs. 1916-1918	1 pak
71.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de brood-verdeling. 1916-1918	3 delen

2. Magazijn

72.	Magazijnboek van de ontvangst van beschuiten. 1916-1918	1 katern
73.	Magazijnboek. 1916-1918	1 deel

I 460

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN CELLE

(1914-1917)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In het kamp Celle, gelegen in de huidige deelstaat Neder-Saksen, werden militairen en burgers opgevangen. Paul Snollaerts was voorzitter van het Belgisch Hulpcomité, A. Grot secretaris en ook Jean Pagnoul was lid van het comité. De Belgen werden vooral geholpen door het '*Œuvre d'assistance aux prisonniers de guerre belges*' uit Parijs. In augustus 1916 verbleven zo'n 3.000 landgenoten in het kamp. In september van dat jaar werden alle gevangenen overgebracht naar de kampen in Soltau en Hamelen (zie deze inventarissen).

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Celle / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Celle.

Datum: 1914-1916.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 7 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Algemeen Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Gezien het beperkte aantal archiefnummers kon een onderverdeling in algemeen secretariaat en brooddienst volstaan.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).

- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de*

Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Teverkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Inlichtingen verstrekken

B. BROODDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1. Brievenboek met minuten van uitgaande brieven aan het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden en aan het '*Œuvre du Vêtement pour les prisonniers de guerre*' in Luik. 1916 1 deel

2. Inlichtingen verstrekken

2. Staat van de Arbeidskommando's afhankelijk van het Belgisch Hulpcomité van Cellerager. 1914-1915 1 deel
3. Register van de krijgsgevangenen die in de verschillende Arbeidskommando's verbleven. 1916 1 deel
4. Lijst van de krijgsgevangenen in de verschillende Arbeidskommando's. z.d. 1 deel
- 5-6. Overzicht van het aantal Belgische krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's. z.d. 2 delen
5. Beginnende met de letters K-P. 1 deel
6. R-Z. 1 deel

B. BROODDIENST

7. Register van de beschuitverzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916 1 deel

I 461

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN DYROTZ

(1917-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In Dyrotz [gelegen in de huidige deelstaat Brandenburg] verbleven slechts een veertigtal Belgische militairen. Hautcoer was de contactpersoon van de hulporganisaties. De Belgen werden geholpen door de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen uit Bern.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Dyrotz / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Dyrotz.

Datum: 1915-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 1 nr. (0,05 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

INVENTARIS

1.	Dossier inzake de hulpverlening. 1917-1918	1 pak

I 462

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN FRIEDRICHSFELD

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Op Kerstdag 1914 werd reeds een Internationaal Hulpcomité opgericht in het kamp van Friedrichsfeld [gelegen in de huidige deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen] in de buurt van het stadje Wesel. Gaston Scouflaire was de Belgische afgevaardigde in dit comité. Later werd zijn plaats ingenomen door Albert Ernst. Aanvankelijk waren slechts 450 Belgen ondergebracht in het kamp. In de volgende jaren verbleven doorgaans zo'n 1.500 landgenoten in Friedrichsfeld. Op 17 november 1915 werd het Belgisch Hulpcomité opgericht onder voorzitterschap van Max Bourguignon. Alphonse Van Den Broeck was vice-voorzitter en Jean Van Gend secretaris. In september 1918 werd hij opgevolgd door François Hauerland. Een zekere Schellekens werd aangesteld als commissaris. Om de zes maanden werden de leden (her)verkozen. De meeste gevangenen waren tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. Het Hulpcomité organiseerde tevens onderwijs, een bibliotheek, concerten, theatervoorstellingen en kunsttentoonstellingen. Aanvankelijk werden de Belgen geholpen door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht, later door '*L'Appui belge*' uit Parijs.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Friedrichsfeld / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Friedrichsfeld.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 41 nrs. (0,5 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamel-inventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: interne organisatie, samenwerken met de hulporganisaties en inlichtingen verstrekken. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn en de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's. De klachtendienst behoefde evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917, Parijs, 1918.

SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie
2. Samenwerken met de hulporganisaties
3. Inlichtingen verstrekken

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. verzending naar de Arbeidskommando's

D. KLACHTENDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. *Interne organisatie*

1. Statuten en verslagen van de vergaderingen van het Hulpcomité.
1915-1918 2 delen
2. Verslagen van de algemene vergaderingen van het Hulpcomité.
1917-1918 1 deel
3. Formulieren en Duitse omzendbrieven. [1915-1918] 1 omslag

2. *Samenwerken met de hulporganisaties*

4. Brievenboeken (met statuten). 1915-1918 4 delen
5. Ingekomen brieven. 1915-1918 1 pak
6. Ingekomen brieven van het Belgisch Inlichtingsbureau voor
Krijgsgevangenen en Geïnterneerden, het Kistje van den
Belgische Soldaat en 'La cantine du soldat prisonnier' in
Brussel. 1916-1918 1 omslag
7. Diverse staten van krijgsgevangenen die geholpen werden vanuit
het buitenland. 1917 1 omslag
8. Ingekomen brieven van de Belgische Middendienst voor de
Krijgsgevangenen in Le Havre. 1917-1918 1 omslag
9. Lijst van de Belgische gevangenen bevoorraad door de Belgische
Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre.
1918 1 katern
- 10-11. Registers van de hulpbehoevende krijgsgevangenen bevoorraad
door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le
Havre. 1918 2 delen
10. Nr. 1 - 4.459. 1 deel
11. 9.941 - 14.229. 1 deel

3. Inlichtingen verstrekken

12. Register van de gevangenen met de vermelding of ze hulp-behoevend waren of niet (met statuten van het Hulpcomité). 1915
1 deel
13. Alfabetisch register van de krijgsgevangenen met vermelding van hun categorie. [1915?] 1 deel
14. Losbladig register met alfabetisch overzicht van de krijgs-gevangenen per barak en van de krijgsgevangenen in de verschillende Arbeidskommando's. 1917-1918 1 pak

B. BOEKHOUDING

15. Kasboek van de ontvangsten en uitgaven. 1915-1918 1 deel

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

16. Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van hulpgoederen aan behoeftige gevangenen. 1915-1916 1 deel
17. Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van militaire kledingstukken. 1916-1918 1 deel
18. Dossier inzake de verdeling van ondergoed. 1917 1 omslag
19. Maandelijks overzichten van de hulp in natura. 1917-1918 1 deel
20. Register waarin aantekening werd gehouden van de ontvangen levensmiddelen. 1917-1918 1 deel

21. Register waarin aantekening werd gehouden van de colli's die niet aan de aangeduide bestemming konden worden overhandigd en aan andere gevangenen toegekend werden.
1917-1918 1 deel
22. Register waarin aantekening werd gehouden van de colli's verstuurd door '*L'Appui belge*' uit Parijs die niet aan de aangeduide bestemming konden worden uitgereikt en aan een andere gevangene werden toegekend. 1917-1918 1 deel
23. Register van de verdeling van levensmiddelen aan de gevangenen die terugkwamen uit de Arbeidskommando's.
1918 1 katern
24. Borderellen van de verdeling van hulpgoederen.
maart - april 1918 1 omslag
25. Alfabetisch register van de verdeling van levensmiddelen.
1918 1 deel
26. Register waarin aantekening werd gehouden van de maandelijke verdelingen van levensmiddelen voor de gevangenen in de Arbeidskommando's, in de lazaretten en in het kamp.
[1918] 1 deel

2. Magazijn

27. Magazijnboeken van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken. 1915-1918 2 delen
28. Magazijnboek van de ontvangen en uitgedeelde goederen en magazijninventaris. 1917-1918 1 deel
29. Magazijnboek van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken.
1918 1 deel
30. Magazijnstaten van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken.
1918 1 omslag
31. Magazijnstaten van de ontvangen en uitgedeelde levensmiddelen.
1918 1 omslag

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

32.	Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven aan de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	5 delen
33.	Borderellen van de verdeling van uniformen en kledij onder de gevangenen in de Arbeidskommando's (met ontvangstlijsten). januari 1918	1 pak
34.	Borderellen van de verdeling van levensmiddelen onder de gevangenen in de Arbeidskommando's (met ontvangsbewijzen). februari - april 1918	1 pak
35-36.	Borderellen van de verdeling van levensmiddelen en kleding in de Arbeidskommando's en in het kamp. 1918	2 pakken
35.	Mei - augustus 1918	1 pak
36.	Oktober - november 1918	1 pak
37.	Borderellen van de verdeling van levensmiddelen in de Arbeidskommando's. september 1918	1 pak
38.	Borderellen van de verdeling van schoenen in de Arbeidskommando's. september - oktober 1918	1 pak

D. KLACHTENDIENST

39.	Register waarin aantekening gehouden werd van de colli's die tijdens het transport verloren gingen en waarvoor klacht werd ingediend bij de Duitse autoriteiten. 1918	1 deel

E. STUKKEN ZONDER MERKBAAR VERBAND

- 40. Brievenboek van L. Delville (met aantekeningen over het aantal ontvangen colli's). 1915-1917 1 deel
- 41. Ingekomen brieven van brancardier Arthur Pauwels. 1916-1917 1 omslag

I 463

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN GIESSEN

(1916-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In 1915 werd een Belgisch Hulpcomité (Comité de bienfaisance belge) opgericht in het krijgsgevangenkamp van Giessen [gelegen in de huidige deelstaat Hessen]. De volgende personen waren lid van dit comité: Coppens, Warcker, Wastrat, Hernaelsteen, Hougardy, Lepille, Gilson, Hournant, Planckaer en Thiebbe. Later werd sergant F. Cordy voorzitter. In november 1918 werd zijn plaats ingenomen door sergant E. Vander Auwera. M.E. Burette was toen secretaris. De hulpverlening was vooral afkomstig van de '*Société belge de bienfaisance du Sud-Ouest*' uit Bordeaux. In 1918 waren 900 Belgische militairen en 300 burgers ondergebracht in het kamp (hoewel de meesten in de Arbeidskommando's aan het werk waren). Op 13 november 1918 startte de repatriëring.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Giessen / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Giessen.

Datum: 1916-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 101 nrs. (5 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamel-inventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst en de dienst voor ziekenzorg. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: interne organisatie, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken en onderwijs inrichten. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (verzending naar de Arbeidskommando's en controledienst). De dienst voor ziekenzorg behoefde evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie
2. Samenwerken met de hulporganisaties
3. Inlichtingen verstrekken
4. Onderwijs inrichten

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
2. Controledienst

E. HULPDIENST VOOR DE ZIEKEN

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie

1.	Aanplakbrieven en omzendbrieven. 1917-1918	1 omslag
2.	Statuten. z.d.	1 katern

2. Samenwerken met de hulporganisaties

3-5.	Ingekomen brieven.1916-1918	3 pakken
3.	Van de Knapzak van de Gevangenen Soldaat, het Kistje van den Belgische Soldaat, ' <i>Œuvre belge du Prisonnier de Guerre</i> ' in Parijs, de Spaanse Ambassade in Berlijn, het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel, het Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern, de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern, de Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève, de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre en de ' <i>Société belge de bienfaisance du Sud-Ouest</i> ' in Bordeaux. 1916-1918	1 pak
4.	Van het ' <i>Bureau de Renseignements relatifs aux prisonniers belges</i> ' in Luik, ' <i>Œuvre du vêtement pour les prisonniers belges</i> ' in Luik, het Hulpkantoor in Verviers van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden, de ' <i>Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils</i> ' (in Parijs en Bazel) en andere hulporganisaties. 1916-1918	1 pak
5.	Van de Hulpkantoren van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden te Gent, Sint-Truiden, Hasselt, Aarlen, Bergen, Marchienne-au-Pont en Namen. 1917-1918	1 pak
6.	Brievenboeken. 1916-1918	4 delen

3. Inlichtingen verstrekken

7. Minuut van de lijst van de Belgische krijgsgevangenen in Giessen, verzonden naar het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1916 1 deel
8. Staten van de Belgische krijgsgevangenen opgesteld naar aanleiding van de omzendbrief van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre van 30 mei 1917 waarbij opgemerkt werd dat bepaalde gevangenen zich meerdere keren lieten inschrijven onder een valse naam. 1917 1 deel
9. Staat van de krijgsgevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's in de stad Giessen. [1917?] 1 deel
- 10-13. Lijsten van de krijgsgevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. 1918 4 pakken
N.B. in slechte staat.
10. A - G. 1918 1 pak
11. H - N. 1918 1 pak
12. O - Z. 1918 1 pak
13. A - Z. 1918 1 pak
14. Registers waarin aantekening werd gehouden van de vragen naar de correcte verblijfplaatsen van gevangenen. 1918 2 delen
15. Register met overzicht van het aantal krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's beginnende met de letters A-E. z.d. 1 deel
16. Staat van de krijgsgevangenen per provincie. z.d. 1 deel

4. Onderwijs inrichten

17. Catalogus van de bibliotheek. z.d. 1 stuk

B. BOEKHOUDING

18.	Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van geld, vergaard door de organisatie van tombola's, concerten, ontspanningsavonden enz., en de verdeling van kledij.
1916-1917	1 deel
19.	Kasboek. 1917-1918	1 deel
20.	Kwitanties 1917-1918	1 omslag

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

21.	Register van de distributie van colli's aan de gevangenen van de 8 ^e compagnie met overzicht van de gevangenen per provincie.
1917	1 deel
22.	Register van de verdeling van levensmiddelen aan een aantal vooraanstaande gevangenen. 1917	1 deel
23.	Ingekomen brieven i.v.m. aanvragen tot het verkrijgen van een nieuw uniform. 1917	1 deel
24-26.	Ingekomen brieven i.v.m. vragen om hulp.
1917-1918	15 delen
24.	Maart - juni 1917.	4 delen
25.	Juli - november 1917.	5 delen
26.	Februari - juli 1918.	6 delen
27.	Ingekomen brieven betreffende geweigerde hulpaanvragen.
mei 1917 - mei 1918	2 delen
28.	Registers van de verdeling van levensmiddelen aan de 8 ^e compagnie. 1917-1918	3 delen
29.	Registers van de hulpaanvragen verzonden naar de verschillende hulporganisaties. 1917-1918	2 delen
30.	Registers van de verdeling van kledij. 1917-1918	2 delen

31. Ingekomen brieven i.v.m. aanvragen tot het verkrijgen van kleding en ondergoed. januari - augustus 1918 4 delen
32. Diverse lijsten van krijgsgevangenen die kledij ontvingen. z.d. 1 omslag

2. Magazijn

33. Magazijnboeken van de ontvangen en verdeelde tabakswaren. 1916-1917 2 delen
34. Magazijnboek van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken en schoenen (per donateur). 1917 1 deel
- 35-36. Magazijnboeken van de ontvangen en verdeelde levensmiddelen en tabakswaren. 1917-1918 2 delen
35. 1917. 1 deel
36. 1918. 1 deel
37. Magazijnboek van de ontvangen en verdeelde kledingstukken en schoenen (afkomstig van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen). 1917-1918 1 deel
38. Magazijnboek van de ontvangen en uitgedeelde kledingstukken en schoenen (verkregen via het stadsbestuur van Brussel?). 1917-1918 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

- 39-40. Registers waarin aantekening werd gehouden van het doorsturen van colli's naar de Arbeidskommando's. 1916-1918 2 delen
39. 1916-1917. 1 deel
40. 1918. 1 deel
41. Register van de distributie van hulpgoederen aan de krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's in de stad Giessen. 1917 1 deel
42. Register van de verzending van kleding. 1917 1 deel

43-44.	Registers van de hulpzendingen naar de Arbeidskommando's.
1917	2 delen
43.	A-L. januari - april 1917	1 deel
44.	M-Z. juli - november 1917	1 deel
45.	Register van de hulpzendingen naar de Arbeidskommando's A-Z. juli-november [1917?]	1 deel
46-47.	Ingekomen brieven van de gevangenen in de Arbeidskommando's.
1917-1918	1 deel en 1 pak
46.	Mei-oktober 1917.	1 deel
47.	1918.	1 pak
48.	Registers van de verzending van hulpgoederen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	3 delen
49.	Steekkaarten van de verzendingen naar de Arbeidskommando's.
[1917-1918]	1 steekkaartenstelsel
50.	Staten van de verzendingen van colli's naar de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	1 pak
51-52.	Steekkaarten van de verzendingen naar de Arbeidskommando's.
[1918?]	2 steekkaartenstelsels
51.	met de letters A,B,G, H, K, L, M, O, P, Q en R.
[1918?]	1 steekkaartenstelsel
52.	S, T, U,V, W en Z. [1918?]	1 steekkaartenstelsel

4. Controledienst

53-69.	Ontvangstbewijzen van de verdeling van levensmiddelen.
1917-1918	17 delen
53.	Maart 1917.	1 deel
54.	April 1917.	1 deel
55.	Mei 1917.	1 deel
56.	Juni 1917.	1 deel
57.	Juli 1917.	1 deel
58.	Augustus 1917.	1 deel
59.	September 1917.	1 deel
60.	Oktober 1917.	1 deel
61.	November 1917.	1 deel

62.	December 1917.	1 deel
63.	Januari 1918.	1 deel
64.	Februari 1918.	1 deel
65.	Maart 1918.	1 deel
66.	April 1918.	1 deel
67.	Mei 1918.	1 deel
68.	Juni 1918.	1 deel
69.	Juli 1918.	1 deel
70-72.	Ontvangstbewijzen van de verdeling van kleding. 1918	3 delen
70.	Januari - maart 1918.	1 deel
71.	April - augustus 1918.	1 deel
72.	Oktober - december 1918.	1 deel
73-75.	Ontvangstbewijzen van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1918	3 pakken
73.	2 juni - 10 november 1918.	1 pak
74.	10 juni - 17 november 1918.	1 pak
75.	1918.	1 pak
76.	Alfabetisch register waarin aantekening werd gehouden van de ingekomen ontvangstbewijzen. z.d.	1 deel

D. BROODDIENST

1. Verzending naar de Arbeidskommando's

77.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de broodverzendingen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	4 delen
-----	--	---------

2. Controledienst

78-83.	Staten van ontvangst van de broodverzendingen door de 'Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils' in Parijs. 1917-1918	6 pakken
78.	15 januari 1917 - 18 maart 1917.	1 pak
79.	18 maart 1917 - 3 juni 1917.	1 pak
80.	3 juni 1917 - 27 augustus 1917.	1 pak
81.	27 augustus 1917 - 16 december 1917.	1 pak
82.	16 december 1917 - 24 februari 1918.	1 pak

83.	3 maart 1918 - 2 juni 1918.	1 pak
84-100.	Ontvangstbewijzen van de verzendingen naar de Arbeidskommando's door de Duitse brooddienst. 1917-1918	17 pakken
84.	H-L. 1917	1 pak
85.	L. 1917	1 pak
86.	M. 1917	1 pak
87.	M-N. 1917	1 pak
88.	N-O. 1917	1 pak
89.	O. 1917	1 pak
90.	O. 1917	1 pak
91.	P-Q. 1917.	1 pak
92.	R. 1917	1 pak
93.	R-S. 1917	1 pak
94.	S-U. 1917	1 pak
95.	V-W. 1917	1 pak
96.	W-Z. 1917	1 pak
97.	alle letters. 1917	1 pak
98.	alle letters. 1917-1918	1 pak
99.	alle letters. 1918	1 pak
100.	alle letters. 1918	1 pak

E. HULPDIENTST VOOR DE ZIEKEN

101.	Register van de verdeling van orthopedische hulpmiddelen (voornamelijk brillen) verschaft door Franse liefdadigheidsorganisaties. 1916-1918	1 deel
------	---	--------

I 464

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN GÖTTINGEN

(1915-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Het krijgsgevangenenkamp in Göttingen [gelegen in de huidige deelstaat Neder-Saksen] werd vlak buiten de stad opgebouwd in oktober 1914. De gevangenen moesten zelf de barakken optrekken en straten aanleggen. Kolonel Bogen had de leiding en de bewaking gebeurde door leden van de Landsturm. In dit grote kamp werden geleidelijk alle ('intellectuele') Vlamingen geconcentreerd. In het kader van de Flamenpolitiek trachtte men er een Vlaamse elite te kweken. Carl Stange, professor aan de universiteit van Göttingen, was samen met zijn collega Konrad Beyerle verantwoordelijk voor het voeren van propaganda onder de krijgsgevangenen. De gevangenen genoten er een echte voorkeursbehandeling in vergelijking met hun lotgenoten uit andere kampen. Er waren indrukwekkende faciliteiten voorhanden: kantines, een badzaal, een wasafdeling, een grootkeuken, een postkantoor, kappellen, een lazaret, een rijke bibliotheek, een kunstatelier, een bioscoop, een theater, ruime sportinfrastructuur en zelfs een kampfotograaf. Het kamp werd frequent bezocht door activistische delegaties uit België (o.a. Cyriel Rousseu kwam er politieke propaganda voeren).

Er werden tevens enkele tijdschriftjes uitgegeven in het kamp nl. '*Onze Taal*', '*The wooden city*' en '*Le camp de Göttingen*'. Deze blaadjes bevatten literaire en historische bijdragen, gedichten, moppen en verslagen van concerten, toneel-voorstellingen, voordrachten en liederavonden. Onder invloed van hoofdredacteur Godfried Rooms streefde '*Onze Taal*' voor een onafhankelijk Vlaanderen. De taalperikelen en de bezoeken van de activistische delegaties werden uitvoerig belicht. Om de Vlaamse propaganda effectiever ingang te doen vinden werd een Vlaams secretariaat opgericht. Dit secretariaat coördineerde de redactie van '*Onze Taal*', de Vlaamse boekerij, de Vlaamse school, de leeszaal en natuurlijk de Vlaamse 11-juli-feesten. Van dit Vlaams Secretariaat bleven echter geen archieven bewaard. Op een bepaald moment werd een groot deel van de Vlaamse gevangenen naar het kamp in Güstrow getransfereerd. Opgemerkt weze dat er in het kamp ook een aantal Vlaamsgezinde officieren verbleven (o.a. Piet Van Rossem)

In juli 1915 werd een voorlopig comité (Société de bienfaisance) opgericht door René Gobillon, Hector Roberty, Auguste Thienpont, Louise Malaise en Fernand Rubbens. Dit comité werd in september van datzelfde jaar vervangen door een nieuw comité 'Union belge' dat voorgezeten werd door Santiago Vandenputte. Henri Verbist was secretaris, Emile Mallet, Edwin Bauwens en

Gabriel Delvaux waren de overige leden. In april 1917 was de samenstelling volledig gewijzigd: Edwin Bauwens was voorzitter, P.F. Driessen was secretaris en Philiipe Vrebos was schatbewaarder. Joseph Vandewalle, Joseph Geisen en Ovide Verbouwen waren de overige leden. Enkel maanden later werd het voorzitterschap waargenomen door Jean Daele. In 1918 werd het (hoofdzakelijk franstalige) Hulpcomité '*Union Belge*' door de Duitse autoriteiten aan de kant geschoven en vervangen door een Vlaams Hulpcomité. Bij de verkiezingen in mei 1918 werd Albert Lacroix verkozen tot voorzitter, Joseph Van Kelst tot secretaris en Van Zeebroeck tot schatbewaarder. Joseph Verhulst en Pierre De Haes werden aangeduid als commissarissen en Julien Van Simaey werd aangesteld als magazijnier. In oktober 1918 verving secretaris Van Kelst de voorzitter.

In 1915 verbleven ongeveer 1.100 Belgen in Göttingen, in 1916 ongeveer 1.800 en in de twee volgende jaren zo'n 2.500. Het kamp bezat meer dan 1.000 Arbeidskommando's en werd doorgaans bevoorraad via het Londense '*Relief for belgian prisoners in Germany*'. De repatriëring geschiedde onder leiding van luitenant May. De gevangenen die er het langst verbleven, konden eerst naar huis. Op 19 juni 1919 vertrokken de laatste Belgen.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het Krijgsgevangenkamp van Göttingen / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Göttingen.

Datum: 1915-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 96 nrs. (1,5 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst en de dienst voor ziekenzorg. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: interne organisatie, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken, aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren, zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen en meehelpen aan de organisatie van de repatriëring. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat, magazijn en controledienst). De dienst voor ziekenzorg behoefde evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).
- Raad Van Vlaanderen (Algemeen Rijksarchief)
- Mémoires Cyriel Rousseu (AMVC)
- dossier Göttingen (AMVC)
- Kriegsgefangenenlager Göttingen (stadsarchief Göttingen)
- IJzerbedevaartcomité (ADV)

IV. BIBLIOGRAFIE

Almanak voor de Vlamsche krijgsgevangenen: uitgegeven door het Vlaamsch bestuur van het kamp in Göttingen, Göttingen, 1918

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

- Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 401-404.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- DOLDERER W., *Deutscher Imperialismus und Belgischer Nationalitätenkonflikt: Die Rezeption der Flamenfrage in der deutschen Öffentlichkeit und deutsch-flämische Kontakte 1890-1920*, Melsungen, 1989.
- Le camp de Göttingen*, Göttingen, 1915-1917 (op microfilm raadpleegbaar in de bibliotheek van het Rijksarchief)
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- Onze Taal: weekbladje voor de vlaamsprekende krijgsgevangenen*, s.l. 1915-1918. (op microfilm beschikbaar in de bibliotheek van het Rijksarchief)
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- PÖPPINGHEGE R., Belgian life behind german barbed wire, in: JAUMAIN S., e.a. (dir.) *Une guerre totale? La Belgique dans la première guerre mondiale. Nouvelles tendances de la recherche historique*, Brussel, 2005, 207-220.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- STANGE C., *Het gevangenenkamp te Göttingen*, Göttingen, z.d.
- STANGE C., *Le camp de Göttingen*, Leipzig, 1915.
- The wooden city: a journal for British prisoners of war*, Göttingen, 1915-

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.*

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel, Brussel, 2009.*

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden, Brussel, 2009.*

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht, Brussel, 2009.*

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie
2. Samenwerken met de hulporganisaties
3. Inlichtingen verstrekken
4. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren
5. Zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen
6. Meewerken aan de organisatie van de repatriëring

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Controledienst

E. DIENST VOOR ZIEKENZORG

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie

1. Verslagen van de vergaderingen van het Hulpcomité (met verloop van de verkiezing van de nieuwe leden op 23 juni 1918).
1918 1 deel
2. Aanplakbrieven met mededelingen van het Hulpcomité.
1918 1 omslag

2. Samenwerken met de hulporganisaties

- 3-9. Ingekomen brieven. 1915-1918 5 omslagen en 2 pakken
3. Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre en '*Relief for belgian prisoners in Germany*' in Londen.
1915-1916 1 pak
4. Van '*Relief for belgian prisoners in Germany*' in Londen.
1915-1918 1 omslag
5. Van het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1915-1918. 1 pak
6. I.v.m. verzendingen van hulpgoederen vanuit Zwitserland.
1915-1918 1 omslag
7. Van diverse Hulpkantoren van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden (met ontvangstkaarten).
1916-1918 1 omslag
8. Van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden voor Krijgsgevangenen in Brussel.
1916-1918 1 omslag
9. Van het '*Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges*' in Parijs en de Spaanse Ambassade in Berlijn. 1918 1 omslag
- 10-13. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven.
1916-1918 3 omslagen en 1 pak
10. Van/aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1916-1918 1 pak
11. Van/aan Soldatentroost (een afdeling van Volksopbeuring).

	1916 en 1918	1 omslag
12.	Van/aan Franse hulporganisaties. 1917-1918	1 omslag
13.	Van/aan 'L'Appui belge' in Parijs en van de Spaanse Ambassade in Berlijn. 1918	1 omslag
14.	Minuten van uitgaande brieven (gescheurd uit het brievenboek). 1918-1919	1 omslag

3. Inlichtingen verstrekken

15.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de naam van de gevangenen in de verschillende Arbeidskommando's en hun exacte werkplaats. 1916-1918	4 delen
16.	Register van de verdeling van krijgsgevangenen per Arbeidskommando. 1917-1918	1 deel
17.	Registers waarin aantekening werd gehouden van het vertrek en de terugkeer van gevangenen uit de Arbeidskommando's ter informatie van de Postprüfungsstelle. 1917-1918	13 delen
18.	Ingekomen brieven met vragen om inlichtingen over het lot van bepaalde krijgsgevangenen. 1917-1918	1 omslag
19.	Diverse lijsten van hulpbehoevende gevangenen. 1918	1 omslag
20.	Agenda van de antwoorden op de vragen om inlichtingen over de verblijfplaats van bepaalde krijgsgevangenen, gesteld door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1918	1 deel
21.	Registers ('dagboeken') waarin aantekening werd gehouden van de transfers van de krijgsgevangenen naar de Arbeidskommando's, het lazaret, het arresthuis of andere kampen. 1918	6 delen
22.	Alfabetisch register van de Belgische krijgsgevangenen. [1918]	1 deel
23.	Alfabetische registers met vermelding in welke steden en dorpen er Arbeidskommando's waren. [1918]	3 delen

24. Registers ('dagboeken') waarin aantekening werd gehouden van de aankomst en het vertrek van de krijgsgevangenen naar andere kampen. 1918-1919 5 delen
25. Registers van de Belgische krijgsgevangenen per barak. z.d. 42 delen
26. Staat van de krijgsgevangenen per woonplaats. z.d. 1 stuk
27. Register van de Belgische krijgsgevangenen wier naam begint met de letter D en de nummers van de door hen ontvangen colli's. z.d. 1 deel

4. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

28. Dossier inzake de Frans-Duitse akkoorden van Bern i.v.m. de uitwisseling en internering van krijgsgevangenen (met affiches). 1918 1 pak
29. Ingekomen brieven met aanvragen om onderzocht te worden door de medische commissie (die onderzocht wie in aanmerking kwam voor internering in Zwitserland omwille van gezondheidsredenen (met lijsten)). 1918 1 pak
30. Agenda van de verzoekschriften ingediend door krijgsgevangenen bij de Spaanse consul (met aanvragen tot onderzoek om in aanmerking te komen voor internering en klachten). 1918 1 deel

5. Zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen

31. Staat van de geldinzameling voor de begrafenis van dhr. Martin, overleden op 11 oktober 1918. 1918 1 stuk

6. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

32.	Register van de transfers van Belgische krijgsgevangenen in januari 1919 (met dagelijks overzicht van het aantal resterende krijgsgevangene per nationaliteit (kamp en lazaret). 1919	1 deel
33.	Register waarin aantekening werd gehouden van de aankomst van Franse, Italiaanse, Portugese en Roemeense krijgsgevangenen ter repatriëring. 1919	1 deel

B. BOEKHOUDING

34.	Kasboek (met facturen). 1915-1919	1 deel
35.	Facturen. 1915-1917	1 omslag
36.	Rekening-courant van de verkoop van levensmiddelen aan de krijgsgevangenen. 1916	1 deel
37.	Kasboek van de verkoop van kisten en zakken. 1918	1 deel

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

38.	Register van de verdeling van ondergoed. 1917	1 deel
39.	Registers van de verdeling van hulppakken aan de krijgsgevangenen die vertrokken naar of terugkeerden uit de Arbeidskommando's. 1917	2 delen
40.	Volmachten waarbij de gevangenen, die mogelijk geïnterneerd zouden worden in Zwitserland, verklaarden dat het Hulpcomité in dit geval kon beschikken over hun colli's. 1917	1 omslag
41.	Ingekomen brieven met vragen om hulp. 1917-1918	1 pak
42.	Ingekomen brieven i.v.m. verzendingen en transfers van krijgsgevangenen. 1917-1918	1 omslag

43. Register met namen van de gevangenen die pakjes ontvingen vanuit Engeland. 1917-1918 1 deel
44. Alfabetisch register van de verdeling van colli's. 1917-1918 1 deel
45. Register van de verdeling van levensmiddelen. 1918 1 deel
46. Registers van de verdeling van kledij. 1918-1919 3 delen
47. Registers van de wekelijkse uitdelingen in het kamp. 1918-1919 3 delen
48. Alfabetische registers van de verdeling van schoenen. 1918 2 delen
49. Lijsten van gevangen die een stuk zeep kregen. 1918 1 omslag
- 50-52. Ingekomen brieven. 1918 3 omslagen
50. Met specificatie van de inhoud van de verzonden goederen. 1918 1 omslag
51. betreffende de verzending van kleding (met vrachtbrieven). 1918 1 omslag
52. met vragen tot het bekomen van schoenen en brieven betreffende de verzending hiervan. 1918 1 omslag
53. Vrachtbrieven en ontvangstkaarten. 1918 1 omslag
54. Staten van de Postprüfungsstelle met vermelding van pakjes die niet bezorgd konden worden (wegens overlijden, terugkeer naar België, internering in Zwitserland, transfer naar een ander kamp,...). 1918 1 omslag
55. Ingekomen brieven met hulpaanvragen, klachten, vragen om inlichtingen. november - januari 1918-1919 1 pak
56. Alfabetisch register van het aantal ontvangen colli's. z.d. 1 deel

2. Magazijn

57. Dossier inzake het beheer van het magazijn (met magazijnstaten, overzichten van inkomsten en uitgaven enz.). 1918 1 omslag
58. Magazijnboek van de ontvangen en verdeelde levensmiddelen en tabaksproducten. 1918-1919 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

59. Registers van de verzendingen van levensmiddelen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918 5 delen
60. Staat van de vertrouwenspersonen in de Arbeidskommando's. 1918 1 deel
61. Ingekomen brieven waarin verklaard wordt wie verkozen is tot vertrouwenspersoon in de Arbeidskommando's en brieven met klachten over niet-ontvangen verzendingen. 1918 1 pak
62. Ingekomen brieven i.v.m. de verzending van levensmiddelen naar de Arbeidskommando's en vragen om inlichtingen. 1918 1 omslag
63. Ingekomen brieven van gevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's met vragen om hulp. 1918 1 pak
64. Register van de verzending van levensmiddelen naar de Arbeidskommando's. 1918 1 deel
65. Dossier inzake de verzending van kleding naar de Arbeidskommando's. 1918 1 pak
66. Register van de verzending van kledij naar de Arbeidskommando's. 1918 1 deel
67. Minuten van verzendingsborderellen. 1918 1 pak
68. Register waarin bijgehouden werd naar welke Arbeidskommando's levensmiddelen verstuurd werden. [1918] 1 deel

69. Dossier inzake de verzendingen naar de Arbeidskommando's na de wapenstilstand. 1918-1919 1 pak

4. Controledienst

- 70-74. Registers waarin behoeftige gevangenen moesten tekenen voor de ontvangst van hulpgoederen. 1915-1918 5 delen
70. 1915-1918 (met klapper). 1 deel
71. 1915-1918 (met klapper). 1 deel
72. 1915-1918 (zonder klapper). 1 deel
73. 1916-1918 (zonder klapper). 1 deel
74. 1917-1918 (zonder klapper). 1 deel
75. Ontvangstbewijzen van de verdeling van levensmiddelen. 1919 1 pak
- 76-78. Registers waarin de gevangenen moesten tekenen voor de ontvangst van pakjes. 1918 3 delen
76. 8 november 1918 - 27 december 1918. 1 deel
77. 18 augustus 1918 - 24 november 1918. 1 deel
78. 30 april 1918 - 28 december 1918. 1 deel
79. Ontvangstbewijzen van de kledij verzonden naar de Arbeidskommando's. 1918 1 omslag
80. Ontvangstbewijzen van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1918 1 pak
81. Ontvangstbewijzen van de verzendingen van levensmiddelen naar de Arbeidskommando's. 1918 1 pak
- 82-83. Voor ontvangst getekende registers van de uitgedeelde kledingstukken. 1918 2 delen
82. 1918. 1 deel
83. 1918-1919. 1 deel
84. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van schoenen. 1918-1919 1 deel

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

85.	Ingekomen brieven (met verzendingsborderellen).
1916-1918	1 pak
86.	Registers van de broodverdeling. 1916-1918	2 delen
87.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de aanvragen tot het bekomen van beschuiten. [1917-1918]	2 delen
88.	Register van de beschuitverdeling. 1918	1 deel
89.	Registers van de broodverdelingen aan de krijgsgevangenen die terugkeerden uit de Arbeidskommando's. 1918	7 delen

2. Magazijn

90.	Magazijnboek van de ontvangst en verzending van brood naar de Arbeidskommando's. 1916-1917	1 deel
91.	Magazijnboek van de ontvangen en verdeelde beschuiten. 1918	1 deel

3. Controledienst

92.	Register waarin de gevangenen moesten tekenen ter ontvangst. [1918?]	1 deel

F. DIENST VOOR ZIEKENZORG

93-94.	Registers waarin de zieken die verbleven in het lazaret moesten tekenen voor de ontvangst van hulpgoederen (met klapper).
1916-1918	2 delen
93.	1916-1917.	1 deel
94.	1918.
N.B. in slechte staat.	1 deel

- 95. Registers van de verdeling van hulppakketten aan de zieken in het lazaret. 1917-1918 2 delen
- 96. Registers met specificatie van de inhoud van de verschillende standaardpakketten (types A-W) en van de pakken bestemd voor de krijgsgevangenen in de lazaretten. 1918-1919 2 delen

I 465

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN GÜSTROW

(1917-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Het krijgsgevangenkamp in Güstrow [in de huidige deelstaat Mecklenburg-Voor-Pommeren] was erg uitgestrekt en was gelegen in een bosrijke omgeving. Op een bepaald moment zouden zo'n 65.000 krijgs-gevangenen en burgers 'in het kamp' verbleven hebben. Slechts een minderheid hiervan verbleef echter permanent in het kamp. De meeste werden tewerkgesteld in één van de honderden Arbeidskommando's. In juli 1915 verbleven er 1.800 Belgen in Güstrow, in juli 1916 nog slechts 280 en in oktober 1918 1.200. Ten tijde van de wapenstilstand heerste er een griep epidemie. De repatriëring gebeurde onder leiding van luitenant Leurquin. Op 19 januari 1919 hadden de laatste Belgen het kamp verlaten.

Aanvankelijk was Victor Colin de Belgische contactpersoon van de verschillende hulporganisaties. In 1915 werd een Hulpcomité gevormd door L. Polfliet, H. Geunis, M. Tassin, B. Dolhain, L. Vantycel en V. Stroobants. In 1916 was dit 'Comité de bienfaisance' samengesteld uit Charles Corbusier, Leo Polfliet, Maurice Tassin, Charles Verbelen, Benoît Dolhain, Leon Van Tichel en Victor Stroobants. In 1917 was Charles Corbusier voorzitter. Sergant-majoor Léo Polfliet was verantwoordelijk voor de boekhouding van de brooddienst, sergant Maurice Tassin was secretaris en sergant Charles Verbelen was de magazijnverantwoordelijke. Benoît Dolhain, Léon Van Stichel en Victor Stroobants vervulde het comité. Daar alle leden geïnterneerd werden in Zwitserland vonden nieuwe ledenverkiezingen plaats op 18 juni 1918. Pierre Moons werd aangeduid als voorzitter en Julien Buysse, Victor Henschel, Léon Dethier en Jean de Vuyst waren de andere verkozenen. Het Hulpcomité werkte in de eerste plaats samen met het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht. Er was een orkest, een theater, voetbalpleinen, een Vlaamse bibliotheek (o.l.v. Victor Stroobants) en een Vlaamse school.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd.

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het Krijgsgevangenkamp van Güstrow / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Güstrow.

Datum: 1917-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 10 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken:

archiefbeheer, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken en meehelpen aan de organisatie van de repatriëring. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat en het magazijn. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat en magazijn).

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).
- Raad van Vlaanderen (Algemeen Rijksarchief)

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Teverkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Archiefbeheer
2. Samenwerken met de hulporganisaties
3. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn

C. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. *Archiefbeheer*

1. Minuut van de inventaris van de archieven van het Hulpcomité die overgemaakt werden aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. [1918] 1 stuk

2. *Samenwerken met de hulporganisaties*

2. Brievenboek (met klapper). 1917-1918 1 deel

3. *Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring*

3. Staat met namen van personen die hun persoonlijke bezittingen (brieven, foto's en souvenirs) achtergelaten hadden en die door het Hulpcomité naar België werden verzonden. 1919 1 stuk

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. *Secretariaat*

4. Register van de distributie van hulpgoederen. 1918 1 deel
5. Alfabetisch register waarin aantekening werd gehouden van de ontvangst van colli's. 1918 1 deel

2. *Magazijn*

6. Magazijnboek van de ontvangst en distributie van levensmiddelen. 1917-1919 1 deel

***. Register waarin chronologisch aantekening wordt gehouden van de ontvangen colli's, hun inhoud en de afzender. 1917-1919 1 deel
N.B. aan te vragen als nr. 6.

7. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van kledingstukken.
1918 1 deel
8. Staat van de colli's die niet aan de bestemming konden worden
uitgereikt. 1919 1 stuk
9. Staat van de colli's die niet aan de bestemming konden worden
uitgereikt en die terug naar België werden gestuurd. 1919 1 stuk

C. BROODDIENST

1. Secretariaat

- ***. Register van de verdeling van beschuitten. 1917-1919 1 deel
N.B. aan te vragen als nr. 10.

2. Magazijn

- [illegible]

I 466

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN HAMELEN

(1915-1922)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In november 1915 werd een Frans-Belgisch Hulpcomité gesticht in het krijgsgevangenkamp in Hamelen, gelegen in de huidige deelstaat Neder-Saksen. Auguste Hardy werd aangesteld als Belgische afgevaardigde. Op 30 juni 1917 werd het Frans-Belgisch Hulpcomité opgesplitst. Gaston Lebrun werd aangeduid als voorzitter van het Belgisch Hulpcomité en Louis Beckrich als secretaris. Bij de verkiezingen in mei 1918 wijzigde de samenstelling van het comité grondig. Henri Plangère werd voorzitter, Edmond Widart vicevoorzitter, Auguste Hady secretaris en Joseph Lahy schatbewaarder. André Gommers, Georges Berger en Léon Vaissière werden verkozen als leden en Celeste Huwart, Hubert Preud'homme, Armand Bayens, Edmond Vriendt en Léopold Moelants werden aangesteld als commissarissen. In principe werd het Hulpcomité bevoorraad door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht. In juli 1915 verbleven exact 82 landgenoten in Hamelen. In december 1915 was hun aantal gestegen tot zo'n 300-tal. Dit aantal steeg gestaag tot meer dan 8.000 in 1918. De meeste gevangenen werden echter tewerkgesteld in één van de honderden Arbeidskommando's. Op 6 januari 1919 was de repatriëring van de Belgen achter de rug.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Hamelen / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Hamelen.

Datum: 1915-19122.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 314 nrs. (7,5 m.)

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België. Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E1455).

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst, de dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken: archiefbeheer, interne organisatie, relaties onderhouden met de kamp-overheden, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken en de aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat,

het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat, magazijn, verzending naar de Arbeidskommando's en controledienst). De dienst voor ziekenzorg en de klachtdienst behoefden evenmin een ingewikkelde indeling.

Tijdens de inventarisatie werden ook archieven teruggevonden van drie andere hulpcomités nl. van Herberger Zuschlag, Muggenburger-Moor en Poggenmoor. Het betreft hier bijkampen (strafkampen?) van het hoofdkamp in Hamelen. Als dusdanig ressorteerden deze hulpcomités onder de bevoegdheid van het Belgisch Hulpcomité van Hamelen. Daarom werden de archieven geïntegreerd in deze inventaris. Voor de ordening van de archiefstukken werd het hierboven vermelde indelingsschema gehanteerd.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Teverkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Archiefbeheer
2. Interne organisatie
3. Relaties onderhouden met de kampoverheden
4. Samenwerken met de hulporganisaties
5. Inlichtingen verstrekken
6. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

E. HULPDIENST VOOR DE ZIEKEN

F. KLACHTENDIENST

G. BELGISCH HULPCOMITÉ VAN HERBERGER-ZUSCHLAG

H. BELGISCH HULPCOMITÉ VAN MUGGENBURGER-MOOR

I. BELGISCH HULPCOMITÉ VAN POGGENMOOR

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Archiefbeheer

1. Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité van Holzminden dat overgedragen werd aan de voorzitter van het Hulpcomité van Hamelen. 1919 1 stuk
2. Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité in Poggenmoor, dat overgedragen werd aan de voorzitter van het Hulpcomité van Hamelen. 1919 1 stuk
3. Inventaris van het archief van het Belgisch Hulpcomité. [1919] 1 stuk
4. Inventaris van de archieven die klaar stonden voor het transport naar België. [1919] 1 stuk
5. Inventaris van het archief van de brooddienst dat naar België verzonden werd. [1919] 1 stuk

2. Interne organisatie

6. Verslagen van de vergaderingen van het Hulpcomité (met statuten en volledige ledenlijst). 1916- 1918 3 delen
7. Wekelijks verslagen, organogrammen en een omzendbrief over de bevoorrading van de Zweiglagers. 1917-1918 1 omslag
8. (Concepten van) omzendbrieven, aanplakbrieven en verslagen van het Hulpcomité (met blanco formulieren en omslagen). 1917-1918 1 omslag
9. Staten van de medewerkers van het Hulpcomité. 1918 1 omslag

3. Relaties onderhouden met de kampoverheden

10. Kopieboek met minuten van uitgaande brieven aan de Duitse kampoverheden. 1918 1 deel
11. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven aan de kampcommandant en de Soldatenraad. 1918 1 omslag

4. Samenwerken met hulporganisaties

- 12-16. Indicateurs van de ingekomen en uitgaande brieven. 1917-1918 5 delen
- 12.. 25 juli 1917 - 10 oktober 1917 (nrs. 1.252 - 3.267). 1 deel
13. 5 oktober 1917 - 31 december 1917 (nrs. 3.268 - 5.178). 1 deel
14. 1 januari 1918 - 11 maart 1918 (nrs. 5.179 - 7.939). 1 deel
15. 11 maart 1918 - 10 mei 1918 (nrs. 7.940 - 10.893). 1 deel
16. 10 mei 1918 - 9 augustus 1918 (nrs. 10.895 - 15.290). 1 deel
- 17-18. Ingekomen brieven (voornamelijk van hulporganisaties). 1916-1917 2 pakken
17. 1916. 1 pak
18. 1917. 1 pak
19. Ingekomen brieven i.v.m. hulpverlening aan vrijwilligers uit de Belgische kolonie. 1917 1 omslag
20. Ingekomen telegrammen en minuten van uitgaande telegrammen. 1917-1918 1 omslag
- 21-46. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven. 1917-1918 14 stukken, 16 omslagen en 3 pakken
21. Van/aan Soldatentrost in Antwerpen. 1918 2 stukken
22. De Spaanse Ambassade in Berlijn. 1917-1918 1 omslag
23. De Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. 1917-1918 1 omslag
24. Het Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern. 1917-1918 1 pak
25. Het Kistje van de Belgische Soldaat in Brussel. 1917-1918 1 omslag
26. 'La cantine du soldat prisonnier' in Brussel. 1917-1918 1 omslag

27. Het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel. 1917-1918 1 pak
28. Soldatentroost in Brussel. 1918 1 omslag
29. 'S.A. transports A. Natural, Le Coultre & Cie' in Genève. 1918 1 omslag
30. Het Internationaal Agentschap voor de Krijgsgevangenen van het Rode Kruis in Genève. 1918 1 stuk
31. Volksoptreuring in Gent. 1918 1 omslag
32. De lokale afdeling van het Rode Kruis in Ieper. 1917-1918 3 stukken
33. De Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1916-1918 1 pak
34. Het 'Comité provincial de secours aux prisonniers de Liège'. 1917-1918 1 omslag
35. De 'Cercle d'assistance aux prisonniers débilites' in Luik. 1918 1 omslag
36. 'Relief for belgian prisoners in Germany' in Londen. 1918 1 omslag
37. Het International Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht. 1917-1918 1 omslag
38. Het 'Comité Neufchateinois de secours aux prisonniers de guerre'. 1917-1918 2 stukken
39. Het 'Œuvre belge du prisonnier de guerre' in Parijs. 1917-1918 1 omslag
40. Het 'Œuvre du collis aux prisonniers de guerre congolais' in Parijs. 1918 3 stukken
41. 'L'adoption des prisonniers de guerre' in Parijs. 1918 1 stuk
42. 'L'Appui belge' in Parijs. 1918 1 omslag
43. Het 'Orphelinat national des chemins de fer, postes et télégraphes de Belgique' in Parijs. 1918 1 omslag
44. Het 'Œuvre du prisonnier belge' in Seraing. 1918 1 omslag
45. Onderstand van de gevangenen van Sint-Joost-ten-Noode. 1918 2 stukken
46. diverse andere afzenders. 1918 1 omslag
- 47-61. Ingekomen brieven van de Hulpkantoren van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1917-1918 4 stukken, 8 omslagen en 2 pakken
47. In Aarlen. 1917-1918 1 omslag
48. Antwerpen. 1917-1918 1 omslag
49. Bergen. 1917-1918 1 omslag

50.	Gent. 1917-1918	1 pak
51.	Hasselt. 1917-1918	1 omslag
52.	Lobbès. 1917	2 stukken
53.	Luik. 1918	1 pak
54.	Maaseik. 1917	1 omslag
55.	Marchienne-au-Pont. 1917	1 stuk
56.	Mechelen. 1918	1 omslag
57.	Namen. 1917-1918	1 omslag
58.	Neufchâteau. 1917	2 stukken
59.	Nijvel. 1917	1 omslag
60.	Sint-Truiden. 1916-1918	1 omslag
61.	Turnhout. 1918	1 stuk
62.	Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven. 23 april 1916 - 22 juli 1917	29 delen
63-71.	Kopieboeken met minuten van uitgaande brieven. 1917-1918	23 delen
63.	Aan de Spaanse Ambassade in Berlijn. 1918	1 deel
64.	Aan het Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern. 1917-1918	1 deel
65.	Aan het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel. 1918-1918	1 deel
66.	Aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1917-1918	6 delen
67.	Aan het ' <i>Œuvre d'assistance aux prisonniers débilites</i> ' in Luik. 1918	1 deel
68.	Aan het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgs- gevangenen in Maastricht. 1917-1918	1 deel
69.	Aan ' <i>L'Appui belge</i> ' in Parijs en Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre (rapporten). 1917-1918	1 deel
70.	Aan het ' <i>Œuvre belge des prisonniers de guerre</i> ' in Parijs. 1918	1 deel
71.	Aan diverse hulporganisaties. 1917-1918	10 delen
72-76.	Stukken betreffende gevangenen geholpen door ' <i>L'Appui belge</i> ' in Parijs. 1916-1918	1 stuk, 3 delen en 1 pak
72.	Register van de behoeftige gevangenen. 1916	1 deel
73.	Register van de behoeftige gevangenen. [1916]	1 deel
74.	Maandelijkse staten van de gevangenen. 1917	1 pak

75.	Lijst van de gevangenen. 1917	1 stuk
76.	Alfabetisch register van de gevangenen. 1918	1 deel

5. Inlichtingen verstrekken

77.	Alfabetische registers van de krijgsgevangenen per provincie.
[1916]	9 delen
78.	Register van de krijgsgevangenen per regiment. [1916?]	1 deel
79.	Register van de behoeftige gevangenen per compagnie.
[1916?]	1 deel
80.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de namen van
de behoeftige gevangenen. 1917	5 delen
81.	Lijsten van de gevangenen in de Arbeidskommando's en van de
gevangenen die terugkeerden. 1917-1918	1 pak
82.	Staat met vermelding van het dagelijkse vertrek en aankomst van
gevangenen. augustus - november 1918	1 stuk
83.	Ingekomen staten van behoeftige gevangenen in de Arbeids-
kommando's. 1918	1 omslag
84.	Staten van gerepatrieerde gevangenen of in Zwitserland
geïnterneerde gevangenen. 1918	1 omslag
85.	Lijsten van naar België getransporteerde gevangenen.
november 1918 - januari 1919	1 omslag
86.	Alfabetisch register van de gevangenen in Hamelen. z.d.	1 deel
87.	Alfabetische lijsten van de gevangenen. z.d.	2 stukken
88.	Lijsten van de gevangenen in Hamelen en van de naar de
Arbeidskommando's getransfereerde gevangenen.
z.d.	1 omslag

89. Lijst van de Arbeidskommando's bevoorraad door de Hulpcomités van Hamelen en Soltau met vermelding van het aantal Belgen en Fransen. z.d. 1 stuk
90. Staat met inlichtingen over bepaalde gevangenen. z.d. 1 stuk
91. Registers van de krijgsgevangenen per compagnie. z.d. 3 delen
92. Registers van de krijgsgevangenen per Arbeidskommando. z.d. 2 delen
93. Register van de gefusionneerde Arbeidskommando's. z.d. 1 deel

6. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

94. Staten van de krijgsgevangenen uit de Arbeidskommando's die zich wensten te laten onderzoeken door de Zwitserse medische commissie. 1918 1 pak

B. BOEKHOUDING

95. Kasboek. 1916-1922 1 deel
N.B. het resterende geld werd in 1919 op een rekening bij de bank Nagelmaekers gestort en werd aangewend voor de onderhoudskosten van de grafzerken van in Hamelen overleden Belgen, hulp aan invaliden enz.
96. Minuten van kwitanties. 1918 1 pak

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

97. Agenda's van de ingekomen brieven en van de minuten van uitgaande bewijzen van de ontvangst van individuele colli's. 1915-1918 3 delen
98. Registers waarin aantekening werd gehouden van de colli's ontvangen via de post. 1917-1918 7 delen

99. Ingekomen vrachtbrieven. 1917-1918 1 pak
100. Ingekomen vrachtbrieven van hulpgoederen verzonden via Zwitserland. 1917-1918 1 pak
101. Registers waarin de verdeling van pakjes, ontvangen via de post, werd bijhouden. 1917-1918 10 delen
102. Ingekomen brieven van gevangenen met vragen om hulp en ontvangstmeldingen. 1918 1 pak
103. Staten met overzicht van de samenstelling van de types standaardcolli's. 1918 1 omslag
104. Dossier inzake de verzendingen door het '*Œuvre belge des prisonniers de guerre*' in Parijs. 1918 1 omslag
105. Borderellen van verzendingen door '*L'Appui belge*' en het '*Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges*' in Parijs. 1918 1 omslag
106. Registers van de verdeling van kleding en schoenen in het kamp. 1918 3 delen
107. Register met vermelding van de wekelijkse samenstelling van de verschillende soorten colli's. 1918 1 deel
108. Registers waarin aantekening werd gehouden van de colli's (vaak met kleding) die naar België werden gezonden. 1918 2 delen
109. Kopieboek met minuten van uitgaande brieven aan de afgevaardigden in de Arbeidskommando's en aan de Hulpcomités in de andere kampen.
13 september 1918 - 21 september 1918 1 deel
110. Ingekomen brieven van de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. september - november 1918 1 pak
111. Boekjes met bewijsstrookjes van uitgeschreven bonnen om hulpgoederen af te halen. september - november 1918 9 delen

112. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan de voorzitters van de Belgische Hulpcomités in de andere kampen. december 1918 1 omslag
113. Diverse stukken betreffende de bevoorrading na de wapenstilstand en ongeordende stukken. 1918-1919 1 omslag

2. Magazijn

114. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van levensmiddelen, kleding, tabak en zeep (met klapper). 1916 1 deel
115. Maandelijks magazijninventarissen en voor ontvangst getekende staten van de verdeling van levensmiddelen. 1916-1917 1 pak
116. Magazijninventaris van de goederen overgedragen door het Belgisch Hulpcomité van Cellelager en van de toestand van het magazijn op 15 oktober 1916 en 1 februari 1917. 1916-1917 1 deel
117. Magazijnboek van het ontvangen en verzonden verpakkingsmateriaal. 1917 1 omslag
118. Maandelijks overzichten van de verdeling van hulpgoederen en rapporten van de controlecommissie. mei 1917 - oktober 1918 1 omslag
119. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van levensmiddelen en kleding (met klapper). december 1917 - februari 1918 1 deel
120. Magazijnboeken van de ontvangst en de verdeling van hulpgoederen en geneesmiddelen. 1917-1918 6 delen
121. Magazijnboek van de ontvangst, de verzending en de verkoop van grote en kleine dozen. 1917-1918 1 deel
122. Magazijnboek van de kledingdienst. 1918 1 deel
123. Magazijninventaris van de verdeling van kleding. 1918 1 deel

124. Dossier inzake de magazijninventaris van de maanden september - oktober. 1918 1 omslag
125. Magazijnboek van de ontvangen levensmiddelen. 1918 1 deel
126. Magazijnboek van de ontvangen kleding en schoenen. 1918-1919 1 deel
127. Magazijnboek van de ontvangst van kleding. 1918-1919 1 deel
128. Inventarissen van de hulpgoederen getransporteerd na het opdoeken van de Belgische Hulpcomités van Hamelen, Holzminden en Poggenmoor. 1919 1 omslag

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

129. Dossier inzake de verdeling van kleding in de Arbeidskommando's. 1917 1 omslag
130. Dossier inzake de zaak-Meunier. 1917 1 pak
N.B. Meunier, de afgevaardigde van het Arbeidskommando in Poggenmoor, werd verdacht van diefstal van hulpgoederen.
131. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van de afgevaardigden in de Arbeidskommando's van Böhmte, Hildesheim, Linden en in diverse andere gemeenten. 1917 1 pak
N.B. deze Arbeidskommando's werden aanvankelijk bevoorraad door het Belgische Hulpcomité van Soltau. Later nam het Hulpcomité van Hamelen deze taak over. Blijkbaar werden deze stukken doorgespeeld aan het Hulpcomité van Hamelen.
132. Staten van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. [1917?] 1 omslag
133. Alfabetisch register met de adressen van de Arbeidskommando's nr. 501-2.671. [1917?] 1 deel
N.B. kan gebruikt worden als nadere toegang op de serie 134-142.
- 134-142. Ingekomen brieven van de afgevaardigden en de gevangenen uit de Arbeidskommando's. 1917-1918 9 pakken
134. beginnende met de letter H. 1917-1918 1 pak

134 - Archief van het Belgisch Hulpcomité in Hamelen

135.	I-K. 1917-1918	1 pak
136.	L. 1917-1918	1 pak
137.	M-N. 1917-1918	1 pak
138.	O. 1917-1918	1 pak
139.	P. 1917-1918	1 pak
140.	R. 1917-1918	1 pak
141.	S. 1917-1918	1 pak
142.	T-U-V. 1917-1918	1 pak
143.	Ingekomen brieven van de Belgische Hulpcomités in de andere kampen (vnl. Holzminden) i.v.m. de bevoorrading van de Arbeidskommando's. 1917-1918	1 pak
144.	Registers met overzicht van de verzending van levensmiddelen, tabak en zeep naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	12 delen
145.	Registers waarin per verzending naar de Arbeidskommando's aantekening werd gehouden van de samenstelling van de hulppakketen. 1917-1918	7 delen
146.	Registers van de bestelling van kleding door de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. 1917-1918	2 delen
147.	Registers van de verzending van kleding naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	4 delen
148.	Ondertekende formulieren waarbij de afgevaardigden van de Arbeidskommando's verklaarden enkel door het Hulpcomité van Hamelen geholpen te worden en waarbij zij zich garant stelden voor de authenticiteit van de handtekeningen op de borderellen. 1918	1 pak
149.	Indicateur van de ingekomen brieven uit de Arbeidskommando's en uit het kamp zelf. 1918 N.B. dient als toegang tot de serie 150-169.	1 deel
150-169.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. 1918	8 omslagen en 12 pakken
150.	Nr. 1 - 15.	1 omslag
151.	501 - 585.	1 pak

152.	601 - 698.	1 pak
153.	701 - 767.	1 pak
154.	800 - 867.	1 pak
155.	901 - 1.000.	1 pak
156.	1.005 - 1.060.	1 omslag
157.	1.111 - 1.199.	1 omslag
158.	1.200 - 1.297.	1 pak
159.	1.301 - 1.321.	1 omslag
160.	1.509 - 1.562.	1 omslag
161.	1.601 - 1.699.	1 omslag
162.	1.805 - 1.870.	1 pak
163.	1.901 - 1.996.	1 pak
164.	2.000 - 2.098.	1 pak
165.	2.101 - 2.162.	1 pak
166.	2.201 - 2.243.	1 pak
167.	2.301 - 2.399.	1 pak
168.	2.401 - 2.499.	1 omslag
169.	2.611.	1 omslag
170.	Staten van de geholpen behoeftigen in de Arbeidskommando's (nr. 500-2.300). 1918	1 pak
171.	Kopieboek met minuten van uitgaande brieven aan de afgevaardigden en de gevangenen in de Arbeidskommando's (met klapper). 1918	1 deel
172.	Register waarin aantekening werd gehouden van de colli's die per retour uit de Arbeidskommando's kwamen (met bewijs-briefjes). 1918	2 delen
173.	Voor ontvangst getekende borderellen van de verdeling van kleding in de Arbeidskommando's (nr. 1 - 571). november - december 1918	1 pak
174.	Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van levensmiddelen in de Arbeidskommando's na de wapenstilstand. 1918	1 pak
175.	Staten van de verzending van kleding naar de Arbeidskommando's. 1918	1 omslag

176. Aanvragen van de afgevaardigden in de Arbeidskommando's om schoenen te bekomen voor bepaalde gevangenen. 1918 1 deel
177. Lijsten van de Arbeidskommando's met opgave van hun nummer (nr. 500-2.371). z.d. 1 omslag
N.B. dient als toegang tot de serie 178-193.
- 178-193. Voor ontvangst getekende borderellen van de verzendingen (voeding, zeep, kleding) naar de Arbeidskommando's.
1918 8 omslagen en 8 pakken
178. Beginnende met de letter A (nr. 500 - 560). 1 omslag
179. B (600 - 756). 1 pak
180. D (800 - 852). 1 pak
181. E. (900 - 967). 1 pak
182. F (1.000 - 1.020). 1 omslag
183. G (1.100 - 1.199). 1 pak
184. H (1.200 - 1.393). 1 pak
185. H-I-J (1.400 - 1.473). 1 omslag
186. K (1.500 - 1.542). 1 omslag
187. L (1.600 - 1.679). 1 omslag
188. M-N. (1.700 - 1.790). 1 pak
189. O (1.800 - 1.862). 1 pak
190. R-S. (1.900 - 2.098). 1 pak
191. T-U. (2.100 - 2.165). 1 omslag
192. V. (2.200 - 2.253). 1 omslag
193. W. (2.300 - 2.384). 1 omslag
194. Ingekomen staten met vermelding van het aantal ontvangen colli's van de gevangenen in de Arbeidskommando's.
september 1918 1 pak
195. Dossier inzake de verzendingen naar de Arbeidskommando's na de wapenstilstand. 1918 1 pak
196. Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van kleding in de Arbeidskommando's en in het kamp.
november 1918 - januari 1919 1 pak

4. Controledienst

197. Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van kleding.
1916-1917 1 omslag
198. Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van kleding
en levensmiddelen. 1917 4 delen
199. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van
levensmiddelen, tabak en zeep. 1917-1918 17 delen
200. Voor ontvangst getekende lijsten van de gevangenen die zeep
kregen. 1918 2 stukken
201. Ontvangstkaarten van de verzendingen naar de Arbeids-
kommando's. 1918 1 pak
202. Ingekomen staten met vermelding van het aantal ontvangen
colli's (en de inhoud) per gevangene in de Arbeidskommando's.
1918 1 pak
203. Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van zeep.
oktober 1918 1 omslag
204. Voor ontvangst getekende borderellen van de verzending van
levensmiddelen naar de Arbeidskommando's na de wapen-
stilstand. 1918 1 pak
205. Register waarin alfabetisch aantekening werd gehouden van het
aantal colli's dat de gevangenen kregen. z.d. 1 deel
206. Register waarin per verzending naar de Arbeidskommando's
opgetekend werd of men de ontvangstkaart ontvangen had.
z.d. 1 deel

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

207. Verslag over de werking van de brooddienst. 1917-1918 1 deel
- 208-209. Ingekomen brieven van de '*Fédération nationale d'assistance pour les prisonniers militaires et civils*'.
1916-1918 1 omslag en 1 pak
208. In Bazel. 1917-1918 1 omslag
209. In Parijs. 1916-1918 1 pak
210. Kopieboeken met minuten van uitgaande brieven.
1917-1918 1 2 delen
211. Kopieboeken met minuten van uitgaande brieven aan de
'*Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils*' in Parijs. 1917-1918 3 delen

2. Magazijn

212. Magazijnboeken van de verdeling van brood en beschuiten.
1915-1917 8 delen
213. Magazijnboek van de ontvangst en verzending van beschuiten.
1917-1919 1 deel
214. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van brood.
1918 1 deel
215. Register met een grafiek met overzicht van de verzonden
beschuiten en van de voorraad in het magazijn.
januari - mei 1918 1 deel
216. Magazijnboek van de ontvangst en verzending van brood naar de
Arbeidskommando's. z.d. 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

217.	Ingekomen brieven van het Belgisch Hulpcomité van Poggenmoor. 1916-1918	1 pak
218-219.	Registers van de broodverzendingen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	22 delen
218.	22 juni 1917 - 1 april 1918.	13 delen
219.	5 april 1918 - 7 augustus 1918.	9 delen
220.	Staten met overzicht van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. [1917-1918]	1 omslag
221.	Dossier inzake de verdeling van beschuiten in de Arbeidskommando's na de wapenstilstand. 1918	1 omslag
222.	Dossier inzake de broodverzendingen naar de Zweiglager Herberger-Züschlag, Poggenmoor en Muggenburger-Moor. 1918	1 pak
223-224.	Alfabetische registers van de Arbeidskommando's bevoorraad door het Belgisch Hulpcomité van Hamelen. 1917-1918	2 delen
223.	nrs. 1-500. 1917	1 deel
224.	501-2535. [1917-1918]	1 deel
	N.B. dient als nadere toegang voor de serie 225-250.	
225-250.	Staten van de beschuitverzendingen naar de Arbeidskommando's. [1918]	4 stukken, 21 omslagen en 3 pakken
225.	beginnende met de letter A (501 - 587).	1 omslag
226.	B (600 - 730).	1 pak
227.	C (750 - 767).	1 omslag
228.	D (800 - 873).	1 omslag
229.	E (900 - 989).	1 omslag
230.	F (1.000 - 1.025).	1 omslag
231.	G (1.150 - 1.249).	1 omslag
232.	H (1.250 - 1.449).	1 pak
233.	I (1.450 - 1.469).	1 omslag
234.	J (1.470 - 1.477).	1 omslag
235.	K (1.500 - 1.567).	1 omslag
236.	L (1.600 - 1.699).	1 omslag
237.	M (1.700 - 1.750).	1 omslag
238.	N (1.750 - 1.798).	1 omslag

239.	O (1.800 - 1.878).	1 omslag
240.	P (1.900 - 1.925).	1 omslag
241.	Q (1941).	1 stuk
242.	R (1.950 - 1.997).	1 omslag
243.	S (2.000 - 2.099).	1 omslag
244.	T (2.100 - 2.169).	1 omslag
245.	U (2.150 - 2.169).	1 omslag
246.	V (2.200 - 2.240).	1 omslag
247.	W (2.300 - 2.399).	1 omslag
248.	Z (2.400 - 2.402).	3 stukken
249.	diverse letters (2.500 - 2.610).	1 omslag
250.	diverse ongeordende staten.	1 pak
251.	Registers van de verzending van beschuiten naar de Arbeidskommando's. z.d.	2 delen

4. Controledienst

252-272.	Voor ontvangst getekende borderellen van de verzending van brood naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	21 pakken
	N.B. als nadere toegang kunnen de nummers 223-224 gebruikt worden.	
252.	Nr. 1 - 499.	1 pak
253.	500 - 574.	1 pak
254.	600 - 699.	1 pak
255.	700 - 799.	1 pak
256.	800 - 864.	1 pak
257.	1.000 - 1.022.	1 pak
258.	1.150 - 1.199.	1 pak
259.	1.200 - 1.299.	1 pak
260.	1.300 - 1.359.	1 pak
261.	1.400 - 1.476.	1 pak
262.	1.500 - 1.553.	1 pak
263.	1.600 - 1.689.	1 pak
264.	1.700 - 1.794.	1 pak
265.	1.800 - 1.863.	1 pak
266.	1.900 - 1.999.	1 pak
267.	2.000 - 2.099.	1 pak
268.	2.100 - 2.169.	1 pak
269.	2.200 - 2.231.	1 pak
270.	2.300 - 2.399.	1 pak
271.	2.500 - 2.599.	1 pak

272.	2.600 - 2.617.	1 pak
273.	Ontvangstkaarten van de verdeling van brood in het kamp.
1917-1919	1 pak

E. KLACHTENDIENST

274.	Register waarin aantekening werd gehouden van de klachten
i.v.m. niet-ontvangen colli's. 1917-1918	1 deel
275.	Indicateur van de briefwisseling over geschillen. z.d.	1 stuk

F. HULPDIENST VOOR DE ZIEKEN

276.	Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van
geneesmiddelen. 1917-1918	3 delen
277.	Magazijnboeken van de ontvangst en verdeling van genees-
middelen. 1918	2 delen
278.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de verdeling
van geneesmiddelen en colli's in het kamp. 1918	2 delen
279.	Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van levens-
middelen aan de gevangenen in het lazaret.
1918	1 omslag
280.	Dossier inzake de verdeling van levensmiddelen, tabak en zeep
onder de zieke krijgsgevangenen na de wapenstilstand.
1918	1 omslag

G. BELGISCH HULPCOMITÉ IN HERBERGER ZUSCHLAG

I. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Archiefbeheer

280	Minuut van de inventaris van de archieven van de afgevaardigde van Herberger die op 4 januari 1919 gedeponereerd werd bij het Belgisch Hulpcomité van Hamelen. 1919	1 stuk

II. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

281.	Ingekomen brieven. 1917-1918	1 pak
282.	Brievenboek. 1917-1919	1 deel
283.	Borderellen van verzendingen die geretourneerd werden aan het Belgisch Hulpcomité in Hamelen. 1918	1 omslag

2. Magazijn

284.	Magazijnboeken van de ontvangst en distributie van levensmiddelen, kleding, zeep en tabak (met bijhorende ontvangstmeldingen). 1917-1919	2 delen

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

285.	Staat van de gevangenen bevoorraad door de afgevaardigde van Herberger (per kommando) en met vermelding van de verzonden kleding. 1918	1 deel

III. BROODDIENST

1. Magazijn

286.	Magazijnboek van de ontvangst en distributie van brood.
1918-1919 | 1 deel |
|------|--|--------|

2. Verzending naar de Arbeidskommando's

287. Staat van de broodverzendingen naar de Arbeidskommando's.
augustus-december [1918?] 1 omslag

3. Controle

288. Voor ontvangst getekende borderellen van de broodverzendingen
naar de Arbeidskommando's. 1918 1 omslag

IV. KLACHTENDIENST

289. Dossier inzake klachten uit Arbeidskommando's i.v.m. niet-
ontvangen colli's. 1918 1 omslag

H. BELGISCH HULPCOMITÉ VAN MUGGENBURGER-MOOR

I. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Inlichtingendienst

290. Adreslijsten van de Belgische gevangenen op 4 en 8 september
1918. 1918 2 stukken

II. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

291. Staten van de verdeling van hulpgoederen aan hulpbehoevende
gevangenen. 1916-1918 1 omslag
292. Brievenboek met minuten van uitgaande brieven aan de
afgevaardigden in de Arbeidskommando's. 1917 1 deel
293. Ingekomen brieven en formulieren met vragen om kleding van
de afgevaardigden in de Arbeidskommando's.
1917-1918 1 omslag
294. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven i.v.m.
hulpverlening. 1917-1918 1 pak
295. Ingekomen brieven met vragen om hulp. 1918 1 omslag
- 296-298. Briefwisseling van/aan het Belgisch Hulpcomité van Hamelen.
1917-1918 2 omslagen en 1 deel
296. Brievenboek met minuten van uitgaande brieven.
1917-1918 1 deel
297. Minuten van uitgaande brieven. 1918 1 omslag
298. Ingekomen brieven. 1918 1 omslag

2. Magazijn

299. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van levens-
middelen, zeep en tabak. 1917-1918 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

300. Register van de verzending van kleding naar de Arbeidskommando's. 1918 1 stuk
301. Staat met vermelding van de Arbeidskommando's bevoorraad vanuit Muggenburger-Moor met vermelding van het adres en het aantal Belgen. z.d. 1 stuk

4. Controle

302. Voor ontvangst getekende borderellen van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916-1918 1 pak
303. Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van levensmiddelen en kleding in de Arbeidskommando's. 1918 1 omslag

III. BROODDIENST

1. Magazijn

304. Magazijnboek (met bijhorende briefwisseling). 1917-1918 1 deel
305. Magazijnboek van de verzending van brood naar de Arbeidskommando's. 1916-1918 1 deel

IV. KLACHTENDIENST

306. Register waarin aantekening werd gehouden van de klachten. 1917-1918 1 deel

I. BELGISCH HULPCOMITÉ VAN POGGENMOOR

I. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Organisatie

307. Dossier inzake de werking van het Belgisch Hulpcomité van Poggenmoor. 1916-1917 1 omslag

II. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

308. Ingekomen brieven vanwege het Belgisch Hulpcomité van Hamelen (met indicateur). 1917 1 omslag
309. Minuten van uitgaande brieven aan het Belgisch Hulpcomité van Hamelen (met indicateur) 1917 1 omslag
310. Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven aan het Frans-Belgisch Hulpcomité van Hamelen. 1917 2 delen

2. Verzending naar de Arbeidskommando's

311. Ingekomen brieven uit de Arbeidskommando's. 1917 1 pak

3. Controle

312. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van colli's. 1916-1917 1 deel
313. Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van hulpgoederen. 1918 1 pak

III. BROODDIENST

1. Magazijn

314. Magazijnboek. 1918 1 deel

I 467

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN HEILSBERG

(1917-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Er verbleef slechts een klein aantal Belgische krijgsgevangenen in dit kamp. In 1916 was Fernand Gillet voorzitter en Auguste Hardy secretaris van het Belgisch Hulpcomité (Comité de secours). Alexandre Huysmans en Henri Materne waren de overige leden. In 1917 waren Hector Vanderbeken, René Ledout en Willem Waumann lid van het comité. In 1918 was Emile Beelen voorzitter en Adolphe Hauris secretaris. Eind december 1919 waren alle landgenoten gerepatrieerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en /of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Heilsberg / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Heilsberg.

Datum: 1917-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 14 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken: samenwerken met de hulporganisaties en ontspanningsmogelijkheden voorzien. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat en magazijn).

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

C. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1-5.	Ingekomen brieven. 1917-1918	4 omslagen
1.	Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1917-1918	1 omslag
2.	Van de Belgische Afdeling van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Den Haag. 1917-1918	1 omslag
3.	Van de Spaanse Ambassade in Berlijn. 1918	1 omslag
4.	Van diverse (inter)nationale hulporganisaties. 1918	1 omslag
5.	Brievenboek (met verslag van de vergadering van het Hulpcomité op 28 september 1918). 1918	1 deel

2. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

6.	Catalogus van de Franstalige boeken in de bibliotheek. 1918	1 stuk

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

7.	Staten van de verdeling van kleding. 1918	2 stukken
8.	Diverse stukken i.v.m. de verdeling van levensmiddelen aan behoeftige gevangenen. 1918	1 omslag

2. Magazijn

9.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van kleding, ondergoed en schoenen. 1918	1 deel
10.	Magazijnboek van de ontvangst en distributie van levensmiddelen. 1918	1 deel

3. *Verzending naar de Arbeidskommando's*

11. Register van de verdeling van levensmiddelen in de Arbeidskommando's. 1918 1 deel

4. *Controledienst*

12. Ontvangstbewijzen. 1918 1 pak

C. BROODDIENST

1. *Secretariaat*

13. Borderellen van de verzendingen door de '*Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils*' in Parijs. 1918 1 omslag

2. *Magazijn*

14. Magazijnboek van de verdeling van beschuiten. 1918 1 deel

I 468

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN HOLZMINDEN

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In het kamp te Holzminden werden enkel burgers opgesloten: gijzelaars (waaronder ook vrouwen en kinderen), politieke gevangenen, gewone misdadigers, prostituées en andere ongewensten. Het kamp was uitgerust met een school, een theater en een bioscoop. Het eerste Hulpcomité in Holzminden [gelegen in de huidige deelstaat Neder-Saksen] werd geleid door Collette en Mosselman. In 1916 was Jules Bisenius voorzitter en Westerlinck secretaris van het 'Bureau de bienfaisance belge'. Jean Lampers, Odile Doom, pater Becker, Waleffe, Matagne, mevr. Remacle en mevr. Van Drise vervulde het comité. Bij zijn aankomst in Holzminden in de maand mei werd de bekende historicus Henri Pirenne uit erkentelijkheid onmiddellijk benoemd tot ere-voorzitter. In juli 1916 werden ledenverkiezingen georganiseerd. Er moesten 7 Vlamingen en 7 Walen aangeduid worden als lid én één afgevaardigde per barak. Pirenne werd verkozen tot voorzitter (eind augustus werd hij echter reeds overgebracht naar Jena) en Matagne tot secretaris. In augustus werd de Gentse schepen en volksvertegenwoordiger Lampens verkozen tot voorzitter. Enkele maanden later werd hij vervangen door de Doornikse schepen Wibaut en werd Glorie aangesteld tot secretaris. Na de verkiezingen in mei 1918 werd M.F. Waleffe aangeduid als voorzitter, Charles Mons als beheerder, Emile Pletinckx als secretaris en pater Becker was gewoon lid. Gustave de Broe was magazijnbeheerder, Camille Dupont magazijnier, Léon Bracke verantwoordelijke van de kledingdienst, Marcel Lejeune verantwoordelijke voor de brooddienst en Valère De Doncker boekhouder. In principe werd het Hulpcomité bevoorrad door het '*Œuvre d'assistance aux prisonniers de guerre belges*' uit Parijs. In 1915 verbleven ongeveer 1.100 Belgen (waarvan 40 vrouwen en 17 kinderen) in Holzminden. In 1916 verbleven er zo'n 800 Belgen. In 1918 was dit aantal gestegen tot 1.600. Op 4 januari 1919 waren alle landgenoten gerepatriëerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse

voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en /of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het Krijgsgevangenkamp van Holzminden / Archives du Comité de secours belge dans le camp de prisonniers de guerre à Holzminden.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 66 nrs. (1,2 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst en de dienst voor ziekenzorg. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: interne organisatie, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken en onderwijs inrichten. De boekhouding was erg beperkt en behoeft geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De dienst voor ziekenzorg behoeft evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 371-381.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- GOFFLOT L., *Souvenirs de Holzminden*, Ronse, 1918.
- LYON B., *Henri Pirenne: a biographical and intellectual study*, Gent, 1974.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : *Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : *Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- PIRENNE H., *Souvenirs de captivité en Allemagne*, Brussel, 1920.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in*

Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie
2. Samenwerken met de hulporganisaties
3. Inlichtingen verstrekken
4. Onderwijs inrichten

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. HULPDIENTST VOOR DE ZIEKEN

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie

1. Programma, schema van de zaalindeling en onverkochte toegangsbewijzen van het groot concert georganiseerd door het Belgisch Hulpcomité in samenwerking met het kamporkest op zondag 24 september 1916. 1916 1 omslag
2. Dossier inzake de werking en samenstelling van het Hulpcomité. 1916-1918 1 omslag
3. Minuten van omzendbrieven, mededelingen en nota's. 1916-1918 6 delen
4. Dossier inzake de opmaak van het verslag over de werking van het Hulpcomité van 1 oktober 1916 tot 30 september 1917 (met lijst van de Belgen begraven op het kerkhof). 1917 1 omslag
5. Aanplakbrief betreffende de verdeling van eetwaren. 1917 1 stuk
N.B. in het Frans, Engels en Duits.
6. Verslagen van de vergaderingen van het Hulpcomité. 7 augustus 1918 - 18 november 1918 1 deel
7. Dossier inzake het Frans Hulpcomité. 1918 1 omslag

2. Samenwerken met de hulporganisaties

8-19.	Ingekomen brieven. 1916-1918	5 omslagen en 5 pakken
8.	1916	1 pak
9.	1916-1918	1 pak
10.	januari - februari 1917	1 pak
11.	1917	1 pak
12.	1918	1 pak
13.	Van het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1918	1 omslag

14. Van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden voor Krijgsgevangenen in Brussel. 1918 1 omslag
15. Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre en het Comité van Parijs. 1918 1 omslag
16. Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre met de vraag om bepaalde gevangenen extra te bevoorraden. 1918 1 omslag
17. Indicateur van de uitgaande brieven. 1918 1 deel
- 18-19. Brievenboeken. 1916-1918 20 delen
18. 16 april 1916 - 12 april 1917 13 delen
19. 19 juli 1917 - 6 februari 1918 7 delen
20. Brievenboek met minuten van uitgaande brieven aan de hulporganisaties. 22 september 1916 - 12 december 1917 1 deel

3. Inlichtingen verstrekken

21. Alfabetische lijst van de Arbeidskommando's. z.d. 1 deel

4. Onderwijs inrichten

22. Dossier inzake de Volksuniversiteit (université populaire). 1915-1916 1 pak
23. Brievenboek met mededelingen over de Belgische School. 1916 1 deel
N.B. met o.a. de aankondiging van de geschiedenislessen van Henri Pirenne.
24. Aanwezigheidsregisters van de lessen Nederlands, Frans, Engels, Duits, Spaans, rekenen, tuinieren, mechanica in de Belgische School. 1916 2 delen
N.B. de vrouwelijke gevangenen kregen aparte lessen.
- 25-31. Stukken betreffende bibliotheek. 1917-1918 9 delen
25. Catalogus van de boeken die teruggegeven werden aan de rechtmatige eigenaars. 1917 2 delen
26. Uitleenregister en kasboek van de inkomsten van de bibliotheek. 1917-1918 1 deel

27. Catalogus van de bibliotheek van de Volkuniversiteit.
[1918] 1 deel
28. Catalogi van de boeken van Franse auteurs aanwezig in de
bibliotheek. z.d. 2 delen
29. Catalogus van de boeken voor het secundair en hoger onderwijs.
z.d. 1 deel
30. Catalogus van de anderstalige boeken en vertalingen. z.d. 1 deel
31. Catalogus van de boeken voor de studie van het Grieks.
z.d. 1 deel

B. BOEKHOUDING

32. Kasboeken van de inkomsten en uitgaven. 1915-1918 3 delen
33. Register met verslagen van de controlecommissie die de kas-
boeken en magazijnboeken controleerde. 1916-1917 1 deel
34. Kasboeken van inkomsten uit de verkoop van kisten.
1916-1917 6 delen
35. Facturen en kwitanties. 1916-1917 1 pak
36. Kasboeken van de ontvangst en distributie van levensmiddelen.
1916-1917 3 delen
37. Kasboek van de ontvangsten en uitgaven van een tentoonstelling.
z.d. 1 deel

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

38. Registers van de verdeling van levensmiddelen.
1916-1917 2 delen
39. Registers waarin aantekening gehouden werd van de ontvangst
en verdeling van colli's verzonden via de post.
1916-1917 3 delen

40.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de ontvangst van levensmiddelen. 1916-1917	3 delen
41.	Registers van de verdeling van dameskleding (met klapper). 1916-1918	5 delen
42.	Register van de distributie van colli's aan vrouwelijke gevangenen. 1917	1 deel
43.	Register van de aanvragen om herenkleding te verkrijgen. [1917]	1 deel
44.	Register van de verdeling van herenkleding. 1917-1918	2 delen
45.	Registers van de verdeling van levensmiddelen aan behoeftige gevangenen. 1917-1918	6 delen
46.	Registers van de distributie van colli's. 1917-1918	2 delen
47.	Registers van de distributie van colli's (per barak). 1917-1918	2 delen
48.	Register met overzicht van de verschillende types standaard-colli's. 1918	1 deel
49.	Register van de verdeling van hulpgoederen aan de gevangenen die vrijkwamen uit de gevangenis. [1918]	1 deel

2. Magazijn

50.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van kinderkledij. 1916	1 deel
51.	Magazijnboeken van de ontvangst en verdeling van dameskleding. 1916-1917	3 delen
52.	Magazijnboek van de ingekomen kledingstukken. 1917-1918	1 deel

53. Magazijnstaat van de ontvangst en verdeling van dames- en herenkleding. 1917-1918 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

54. Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven aan de vertrouwenspersonen in de Arbeidskommando's.
2 augustus 1917 - 24 augustus 1917 1 deel
55. Ingekomen brieven i.v.m. hulpaanvragen. 1917-1918 1 omslag
56. Registers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's.
1917-1918 3 delen
57. Dossier inzake de bevoorrading van de Arbeidskommando's.
1918 1 pak
58. Dossiers inzake de bevoorrading van de Arbeidskommando's in
Osterhagen, Mecklingen, Lipping, Sohlingen, Völksen, Lichten-
horst, Osterwald, Vörderner-Moor.
september - november 1918 1 pak

4. Controledienst

- 59-60. Ontvangstbewijzen en bonnen voor levensmiddelen en kleding.
1916-1918 2 pakken
59. 1916-1917. 1 pak
60. 1918. 1 pak
61. Controleregisters van de ontvangstbewijzen.
1917-1918 5 katernen
62. Voor ontvangst getekende verzendingsborderellen.
1918 1 omslag

D. DIENST VOOR ZIEKENZORG

63.	Ontvangstbewijzen van de verdeling van levensmiddelen aan de
gevangenen in de lazaretten. 1916-1918	1 pak
64.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de uitdeling
van levensmiddelen aan de zieken in het lazaret.
1917-1919	4 delen
65.	Staten van de verdeling van levensmiddelen onder de zieken in
de lazaretten. 1918	1 omslag
66.	Register van de verdeling van hulpgoederen aan de zieken en
grijsaards. z.d.	1 deel

I 469

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN KASSEBRUCH

(1916-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Kassebruch / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Kassebruch.

Datum: 1916-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 13 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in een levensmiddelen- en kledingdienst en een brooddienst.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).

- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en*

Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Magazijn
2. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's

B. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's

INVENTARIS

A. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. *Magazijn*

1.	Balans en magazijnboek. 1916	1 katern
2.	Magazijnboek van de ontvangen en verdeelde goederen.
1916-1917	1 deel

2. *Verzending naar de Arbeidskommando's*

3.	Staten van de verzendingen van kleding naar de Arbeidskommando's. 1916	1 omslag
4.	Dossier inzake de verzending van uniformen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	1 omslag
5.	Register van de wekelijkse verzending per spoor naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	1 deel

B. BROODDIENST

1. *Secretariaat*

6.	Staten van de verdeling van brood. 1918	1 omslag
7.	Staat van de gevangenen die wekelijks 2 kg. brood toegezonden kregen. z.d.	1 stuk

2. *Verzending naar de Arbeidskommando's*

8.	Dossier inzake de verzending naar het Arbeidskommando in Vechta. 1916	1 omslag
9.	Register van de beschuitverzendingen naar de Arbeidskommando's (met lijsten van de krijgsgevangenen in de verschillende Arbeidskommando's) 1916-1917	1 deel

10-11.	Staten van de verzending van beschuiten naar de Arbeids-	
	kommando's. 1916-1917	2 pakken
10.	Juli - december 1916	1 pak
11.	Januari - november 1917	1 pak
12.	Register van de wekelijkse broodverzendingen naar de Arbeids-	
	kommando's. 1917	1 deel
13.	Ingekomen brieven i.v.m. de verzending van beschuiten naar de	
	Arbeidskommando's. 1917-1918	1 omslag

I 470

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN KASSEL

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Pas in juni 1917 werd een autonoom Belgisch Hulpcomité (comité de bienfaisance belge) opgericht in Kassel [gelegen in de huidige deelstaat Hessen]. Voordien werd samengewerkt met het Franse Hulpcomité. Alfred Esser was voorzitter, Emile Mallet en Henri Stiers waren de overige leden van het Belgisch Hulpcomité. In juni 1918 was Louis Alambert voorzitter, Leopold Boutens secretaris en Hoyez Maurice gewoon lid. In 1917 verbleven er een 500-tal Belgische gevangenen. In juni 1918 telde het kamp 630 Belgen. Doorgaans werden de Belgen bevoorrad door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht. Het ver afgelegen kamp stond bekend om zijn belabberde huisvesting (soms werden 350 mannen gelegerd in één barak), slechte hygiëne en ontoereikende voeding. Om de tijd nuttig te verdrijven werd een bibliotheek ingericht en een theatergroep gaf op geregelde tijdstippen voorstellingen te beste.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd.

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Kassel/ Archives de du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Kassel.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 10 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in een algemeen secretariaat en een levensmiddelen- en kledingdienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken en ontspanningsmogelijkheden voorzien. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden onderverdeeld in het secretariaat en het magazijn.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 405-408.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918, Brussel, 1918.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Inlichtingen verstrekken
3. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1-2.	Brievenboeken. 1916-1918	2 delen
1.	26 januari 1916 - 4 december 1916.	1 deel
2.	16 maart 1917 - 28 november 1918.	1 deel
3.	Ingekomen brieven. 1917-1918	1 omslag

2. Inlichtingen verstrekken

4.	Alfabetisch register van de Belgische krijgsgevangenen.
1916 | 1 deel |
|----|---|--------|

3. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

5.	Trimestriële balansen van het Belgisch theater.
1917-1918	1 omslag
6.	Catalogus van de boeken van de bibliotheek. z.d.	1 deel

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

7.	Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van geld en levensmiddelen. 1915-1916	1 deel
8.	Register van de verdeling van kleding en levensmiddelen. 1916-1917	1 deel
9.	Register waarin aantekening werd gehouden van de verzendingen van colli's d.m.v. de spoorwegen. 1917	1 deel

2. Magazijn

10.	Dossier inzake het magazijnbeheer. 1917-1918	1 omslag

I 471

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN LANGENSALZA

(1916-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

E. Beauvillers was de voorzitter van het Belgisch Hulpcomité (Œuvre de solidarité belge) in Langensalza [gelegen in de huidige deelstaat Thüringen]. Cooren en Huybrechts waren de overige leden. Na verkiezingen werd A. Vanderhelst in juli 1918 aangeduid als voorzitter en Jean Brasseur als secretaris. Raymond Tibbaut en Emile Muller werden aangesteld als commissarissen. Walter Baus en Jules Paquay werden verkozen als gewone leden. Er werden ongeveer 300 Belgen in Langensalza gevangen gehouden. Het kamp had zeer veel Arbeidskommando's.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Langensalza / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Langensalza.

Datum: 1916-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 28 nrs. (0,8 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst en de klachtendienst.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's

E. KLACHTENDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1-3.	Ingekomen brieven. 1916-1918	1 omslag en 2 pakken
1.	van diverse afzenders. 1916-1918	1 pak
2.	van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1916-1918	1 pak
3.	van het ' <i>Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges</i> in Parijs. 1916-1918	1 omslag
4.	Kopieboek. 1916-1918	1 deel

B. BOEKHOUDING

5.	Facturen. 1918	1 omslag

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

6-13.	Registers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916-1918	8 delen
6.	September - oktober 1916.	1 deel
7.	Januari - april 1917.	1 deel
8.	Maart - september 1917.	1 deel
9.	Juni 1917 - maart 1918.	1 deel
10.	November 1917 - februari 1918 A-K.	1 deel
11.	November 1917 - februari 1918 L-Z.	1 deel
12.	Oktober 1917 - juli 1918.	1 deel
13.	Maart 1918 - december 1918.	1 deel
14-16.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de colli- nummers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916-1918	16 delen
14.	3 juli 1916 - 23 februari 1917.	5 delen
15.	23 februari 1917 - 30 januari 1918.	5 delen
16.	31 januari 1918 - 12 december 1918.	6 delen

17-19.	Registers van de verzendingen via de spoorwegen naar de Arbeidskommando's opgesteld voor Duitse controledoeleinden.
1917-1918	25 delen
17.	17 juli 1916 - 8 januari 1917.	4 delen
18.	3 januari 1917 - 25 januari 1918.	11 delen
19.	14 januari 18 - 18 december 1918.	10 delen
20.	Register van de distributie van levensmiddelen in de Arbeidskommando's. 1918	1 deel

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

21-22.	Ingekomen brieven van de 'Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils'.
1916-1918	1 omslag en 1 pak
21.	in Bazel. 1916-1918	1 pak
22.	in Parijs. 1916-1918	1 omslag

2. Magazijn

23.	Registers van de ontvangst van beschuiten verzonden door de 'Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils' in Parijs. 1916-1919	5 delen

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

24-27.	Registers van de verzending van beschuiten naar de Arbeidskommando's. 1916-1918	4 delen
24.	23 juni 1916 - 26 januari 1917.	1 deel
25.	26 januari 1917 - 25 juni 1917.	1 deel
26.	25 juni 1917 - 15 februari 1918.	1 deel
27.	1 maart 1918 - 13 november 1918.	1 deel

E. KLACHTENDIENST

28.	Register waarin aantekening werd gehouden van de klachten betreffende niet-ontvangen colli's ingediend door gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	1 deel

I 472

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN LIMBURG AN DER LAHN

(1916-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Limburg an der Lahn / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Limburg an der Lahn.

Datum: 1916-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 15 nrs. (0,4 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie

voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamel-inventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst en de dienst voor ziekenzorg. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken nl. samenwerken met de hulporganisaties en inlichtingen verstrekken. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (controledienst). De dienst voor ziekenzorg behoefde evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).

- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen*

in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Inlichtingen verstrekken

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Magazijn
2. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
3. Controledienst

C. BROODDIENST

D. HULPDIENST VOOR DE ZIEKEN

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan diverse (inter)nationale hulporganisaties. 1917-1918 1 pak
2. Minuten van uitgaande brieven aan hulporganisaties en Hulpcomités van andere kampen. 1918 1 pak
3. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan diverse afzenders. 1918 1 pak

2. Inlichtingen verstrekken

4. Staten van behoeftige Belgische gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918 1 pak
5. Register van de namen van de gevangenen in de verschillende Arbeidskommando's. [1918?] 1 deel

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Magazijn

6. Magazijninventarissen. 1918 1 omslag

2. Verzending naar de Arbeidskommando's

7. Staten van de verzendingen naar de krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's. juli - oktober 1918. 1 pak
8. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan de vertrouwenspersonen in de Arbeidskommando's en diverse gevangenen. 1918 1 pak

3. *Controledienst*

9.	Ontvangstbewijzen van verzendingen van colli's.
1917-1918 | 1 pak |
|----|--|-------|

C. BROODDIENST

10-14.	Ontvangstbewijzen van verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916	5 pakken
10.	Augustus 1916.	1 pak
11.	September 1916.	1 pak
12.	Oktober 1916.	1 pak
13.	November 1916.	1 pak
14.	December 1916.	1 pak

D. HULPDIENST VOOR DE ZIEKEN

15.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan de
gevangenen in de lazaretten. 1918 | 1 omslag |
|-----|--|----------|

I 473

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN MAGDEBURG

(1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In het kamp te Magdeburg [gelegen in de huidige deelstaat Saksen-Anhalt] werden enkel krijgsgevangen officieren opgevangen. In augustus 1916 verbleven er zo'n 150 Belgen. Stennart was de voorzitter van het Belgisch Hulpcomité. In principe werd het comité geholpen door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Magdeburg/ Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Magdeburg.

Datum: 1918-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 3 nrs. (0,05 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken

en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).

- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.

PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.

Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917, Parijs, 1918.

SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in*

Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

C. BROODDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1.	Brievenboek. 1918	1 deel

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

2.	Ingekomen brieven betreffende de verzending en distributie van
hulpgoederen. 1918 | 1 omslag |
|----|--|----------|

C. BROODDIENST

3.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van beschuiten.
1918 | 1 deel |
|----|--|--------|

I 474

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN MERSEBURG

(1918-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In 1915 maakten Joseph Masy en François Libotte deel uit van het Belgisch Hulpcomité (Comité de secours) in Merseburg [gelegen in de huidige deelstaat Saksen-Anhalt]. In 1917 werd Libotte voorzitter en Louis Stassin secretaris. Peeters, Delwarte en Portelange waren de overige leden. In 1915 werden zo'n 200 Belgische soldaten opgevangen in Merseburg. In mei 1916 verbleven er slechts 200 Belgen, in 1917 slechts 2 en in 1918 een 300-tal. In januari 1919 waren alle landgenoten terug in hun vaderland. Het Hulpcomité werd in principe bevoorraad via het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Merseburg / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Merseburg.

Datum: 1918-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 4 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Gezien het feit dat het archief slecht vier nummer telt, kon een opdeling tussen het algemeen secretariaat en de levensmiddelen- en kledingdienst naar onze mening volstaan.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).

- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.

PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.

Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917, Parijs, 1918.

SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1.	Kopieboek (met klapper).1918
N.B. moeilijk leesbaar door de slechte papierkwaliteit. | 1 deel |
|----|---|--------|

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

2.	Alfabetisch register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van kleding en schoenen. 1918	1 deel
3.	Magazijnboek van de ontvangen en verdeelde hulpgoederen. 1918-1919	1 deel
4.	Steekkaarten waarop aantekening werd gehouden van het aantal verzonden colli's naar de Arbeidskommando's.
z.d.	1 steekkaartenstelsel

I 475

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN MUNSTER (III)

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In Munster waren drie verschillende krijgsgevangenkampen gevestigd. Het betreft hier enkel de archieven van Munster III [gelegen in de huidige deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen]. Bovendien mag het kamp Munster III niet verward worden met Munsterlager [gelegen in de huidige deelstaat Neder-Saksen]. Aanvankelijk maakte Alfred Albert deel uit van het Frans-Belgisch Hulpcomité (Commission de secours franco-belge) als Belgische afgevaardigde. Later werd een apart Belgisch Hulpcomité opgericht waarvan A. Renard de voorzitter was en Paul Baudard de secretaris. Robert Tytgat en Maurice Lamalle waren de overige leden. Nog later nam Léon Blanpain de functie van voorzitter over. In principe werd het Hulpcomité bevoorraad via het Londense '*Relief for belgian prisoners in Germany*'. Het kamp herbergde in totaal 18.000 krijgsgevangenen waarvan zo'n 600 Belgen. De meerderheid van de gevangenen was tewerkgesteld in één van de 140 Arbeidskommando's. Eind december 1918 waren alle landgenoten gerepatrieerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Munster (III) / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Munster (III) .

Datum: 1915-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 32 nrs. (0,4 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken: interne organisatie, relaties onderhouden met de kamp-overheden en samenwerken met de hulporganisaties. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat en magazijn).

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 393-400.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : *Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Interne organisatie
2. Relaties onderhouden met de kampoverheden
3. Samenwerken met de hulporganisaties

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Controledienst

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. *Interne organisatie*

1. Omzendbrief i.v.m. de oprichting van het Hulpcomité.
1915 3 stukken
N.B. in het Frans, Nederlands en Duits.
2. Brievenboek met afschriften van omzendbrieven van het Duitse
Ministerie van Oorlog en het Internationale Rode Kruis
betreffende de werking van de Hulpcomités. 1915 1 deel
3. Agenda waarin aantekening werd gehouden van de ingekomen en
uitgaande brieven, de vergaderingen en de andere activiteiten van
het Hulpcomité. [1916-1917] 1 deel

2. *Relaties ondehouden met de kampoverheden*

4. Brievenboek met minuten van uitgaande brieven aan de Kamp-
commandant. 1915-1916 1 deel

3. *Samenwerken met hulporganisaties*

- 5-7. Ingekomen brieven. 1915-1918 3 pakken
5. Oktober 1915 - april 1917. 1 pak
6. Oktober 1917 - februari 1918. 1 pak
7. Februari 1918 - december 1918. 1 pak
8. Brievenboeken (met klappers). 1915-1917 3 delen
9. Brievenboek. januari 1916 1 katern
- 10-17. Ingekomen brieven. 1915-1916 8 omslagen
10. Van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en
Geïnterneerden in Brussel. 1916 1 omslag
11. Van 'La cantine du soldat prisonnier' in Brussel.
1915-1916 1 omslag
12. Van 'La caissette du soldat belge' in Brussel, 1916 1 omslag

13.	Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1916	1 omslag
14.	Van ' <i>Relief for belgian prisoners in Germany</i> ' in Londen. 1916	1 omslag
15.	Van de ' <i>Cercle d'assistance aux prisonniers debilités</i> ' in Luik. 1916	1 omslag
16.	Van het ' <i>Œuvre du vêtement pour les prisonniers</i> ' in Luik. 1915-1916	1 omslag
17.	Van ' <i>L'Appui belge</i> ' in Parijs. 1916	1 omslag
18-21.	Ingekomen brieven van de Hulpkantoren van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1915- 1916	4 omslagen
18.	in Antwerpen. 1915-1916	1 omslag
19.	Bergen. 1916	1 omslag
20.	Gent. 1916	1 omslag
21.	Luik. 1915-1916	1 omslag
22.	Ingekomen brieven. juli - oktober 1918	1 pak

B. BOEKHOUDING

23.	Kasboek (met kasstukken). 1915-1917	1 deel

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

24.	Dossier inzake de verzending en verdeling van kleding en schoenen. 1916-1918	1 pak

2. Magazijn

25.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van hulpgoederen. 1918	1 deel

3. Controledienst

26-29.	Ontvangstbewijzen. 1917-1918	4 pakken
26.	Januari - oktober 1917	1 pak
27.	Oktober 1917 - april 1918	1 pak
28.	April - oktober 1918	1 pak
29.	November 1918	1 pak
30.	Ontvangstbewijzen van de verzending van kledij naar de Arbeidskommando's. 1918	1 omslag

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

31.	Dossier inzake de verzending van beschuiten. 1916-1917	1 omslag
-----	--	----------

2. Controledienst

32.	Ontvangstkaarten van broodverzendingen. 1916-1917	1 omslag
-----	---	----------

I 476

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN PARCHIM

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In 1915 werd een internationaal hulpcomité (Comité international de secours) gesticht in het krijgsgevangenkamp te Parchim [gelegen in de huidige deelstaat Mecklenburg-Voor-Pommeren]. Maurice De Looze en Adile Van De Kerckhove waren de Belgische afgevaardigden. In 1916 werd een autonome Belgische Afdeling opgericht. De Looze was de secretaris, Van De Kerckhove de schatbewaarder, Michel Knuyzen de boekhouder en Leo Zegels en Georges Lepinois de gewone leden. In 1917 namen vooral Henri Debrueck en Michel Knuyzen de bestuursverantwoordelijkheid op zich. In 1918 werd Michel Knuyzen voorzitter, Henri Debrueck controleur, Albert Simons secretaris en Maurice Holvoet hulp-secretaris. In 1915 verbleven zo'n 6.000 à 7.000 Belgische militairen in Parchim. Dit aantal verminderde tot ongeveer 1.500 in het daaropvolgende jaar. In 1917 verbleven opnieuw zo'n 2.000 landgenoten in het kamp. Het laatste oorlogsjaar telde het kamp 2.400 Belgen. Velen onder hen waren tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. Achten-twintig landgenoten overleden aan de gevolgen van Spaanse griep.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Parchim / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Parchim.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 18 nrs. (0,2 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamel-inventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken: samenwerken met de hulporganisaties, zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen en ontspanningsmogelijkheden voorzien. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen
3. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

C. BROODDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met hulporganisaties

1.	Ingekomen brieven i.v.m. hulpzendingen uit België.
april 1915 - mei 1917	1 pak
2.	Ingekomen brieven i.v.m. hulpzendingen vanuit het buitenland.
augustus 1915 - september 1917	1 pak
3.	Agenda van de vragen om hulp van krijgsgevangenen verstuurd
naar de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le
Havre. 1917-1918	1 deel
4.	Ingekomen brieven en verzendingsborderellen van de Belgische
Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre.
1917-1918	1 omslag
5.	Ingekomen brieven. oktober 1917 - mei 1918	1 pak
6-7.	Kopieboeken. 1917-1918	2 delen
6.	Mei 1917 - juni 1918 (met klapper).	1 deel
7.	Juni 1918 - december 1918 (zonder klapper).	1 deel

2. Zorgen voor de grafzerken van overleden medegevangenen

8.	Contract betreffende de vervaardiging van grafzerken voor het
kerkhof van Parchim door de Franse beeldhouwer Emile
Marquillie. 3 december 1918
N.B. in 5 exemplaren. | 1 stuk |
|----|---|--------|

3. Ontspanningsmogelijkheden voorzien

9.	Dossier inzake de Belgische Jockeyclub. 1915	1 omslag
10.	Kasboek van de Filmclub (met kwitanties). 1916-1918	1 deel

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

11.	Register van de distributie van levensmiddelen en kleding onder de gevangenen. 1916-1917	1 deel
12.	Register van de verdeling van levensmiddelen en kleding ontvangen van het ' <i>Œuvre belge du prisonnier de guerre</i> ' in Parijs. 1917	1 deel
13.	Maandelijks overzichten van het aantal ontvangen colli's per gevangene. [1917?]	1 omslag

2. Magazijn

14.	Vrachtbrieven van verzendingen. 1916-1917	1 omslag

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

15.	Registers van de verzending van colli's naar de Arbeidskommando's. 1916-1918	7 delen

4. Controledienst

16.	Ontvangsbewijzen van de verdeling van levensmiddelen aan behoeftige gevangenen. 1918	1 omslag
17.	Ontvangstkaarten van verzendingen naar de Arbeidskommando's. z.d.	1 omslag

C. BROODDIENST

18.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van beschuiten.
1916-1918 | 1 deel |
|-----|---|--------|

I 477

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN SCHNEIDEMÜHL

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In 1915 was Emile Goffaux de Belgische contactpersoon van de hulporganisaties. Het volgende jaar werd een Belgisch Hulpcomité (Comité de bienfaisance) opgericht. Camille Lambert was de voorzitter. Barzin, Thissel, Jaumain, Rauthez en Dujardin waren de overige leden. In 1918 was Eugène Thissen de voorzitter en Edouard Jaumain en Emer Delinde de gewone leden. Doorgaans verbleven er slechts een vijftigtal Belgen in het kamp van Schneidemühl (nu het Poolse stadje Pila; indertijd gelegen in de Pruisische provincie Posen). Op 4 januari 1919 waren alle landgenoten gerepatriëerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Schneidemühl / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Schneidemühl.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 18 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken nl. samenwerken met de hulporganisaties en de aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn en de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat, en magazijn).

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's

C. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1-7.	Ingekomen brieven. 1916-1918	2 stukken en 6 omslagen
1.	Van het Hulpkantoor te Bergen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1916-1917	1 omslag
2.	Van de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern, het Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern en het 'Comité Neuchatelois de Secours aux Prisonniers de Guerre'. 1916-1918	1 omslag
3.	'La Caissette du soldat belge', het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden en de Cantine van de Gevangen Soldaat in Brussel. 1916-1917	1 omslag
4.	Van het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1916-1918	1 omslag
5.	Van het Internationaal Liefdewerk voor Krijgsgevangenen in Maastricht. 1916	2 stukken
6.	Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1916-1918	1 omslag
7.	Van het 'Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges' in Parijs. 1916-1918	1 omslag
8.	Brievenboeken. 1917-1918	2 delen

2. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

9.	Krantenknipsel met de tekst van het Frans-Duits akkoord over de uitwisseling van krijgsgevangenen van 16 maart 1918. 1918	1 stuk

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. *Secretariaat*

10.	Ingekomen brieven i.v.m. de verzending van levensmiddelen.
1917-1918	1 pak
11.	Register van de verdeling van levensmiddelen onder de behoeftige
gevangenen. 1918	1 deel

2. *Magazijn*

12.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van levensmiddelen
en kleding. 1918-1919	1 deel
13.	Klad van het magazijnboek. z.d.	1 deel

3. *Verzending naar de Arbeidskommando's*

14.	Register van de verzending van levensmiddelen naar de
gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	1 deel
15.	Register van de verzendingen naar de Arbeidskommando's.
1918	1 deel

C. BROODDIENST

1. *Secretariaat*

16.	Ingekomen brieven i.v.m. de verzending van beschuiten.
1915-1918	1 omslag
17.	Ingekomen brieven van de ' <i>Fédération nationale d'assistance
aux prisonniers de guerre militaires et civils</i> ' in Parijs.
1916-1918	1 omslag

2. *Magazijn*

18.	Register waarin aantekening werd gehouden van de ontvangst
van brood. 1916-1918 | 1 deel |
|-----|--|--------|

I 478

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN SENNELAGER

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Het kamp in Sennelager, gelegen in de huidige deelstaat Noord-Rijnland-Westfalen, was erg uitgestrekt. Daarom werd het opgesplitst in vier blokken. In 1915 was Jean Henri Thys de Belgische afgevaardigde in Blok I voor de militairen en René Drion was de afgevaardigde voor de burgers. In Blok II was slechts een klein aantal Belgen gehuisvest. Zo'n 200 landgenoten verbleven in Blok III. Bercos was hun afgevaardigde. In 1916 verbleven in Blok I zo'n 1.000 Belgen (zowel militairen als burgers), in Blok II zaten 400 landgenoten gevangen. J. Brassine was de voorzitter van het Belgisch Hulpcomité. In Blok III zaten 150 Belgische militairen opgesloten en in Blok IV verbleven 2.500 Belgische burgers. Drion was de voorzitter van het Hulpcomité. Hij werd bijgestaan door Borel, Zurstrassen en Boseret.

In 1917 werden de verschillende Hulpcomités blijkbaar tijdelijk samengevoegd. Enkel het Hulpcomité van Blok IV, waar de burgerlijke gevangenen gecentraliseerd werden, bleef apart functioneren. Er verbleven dat jaar in totaal 3.400 Belgen (1.700 militairen en 1.700 burgers) in Sennelager. Zij werden hoofdzakelijk bevoorraad door de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. Boseret was op dat moment de voorzitter van het Hulpcomité in Blok IV. Fraipont, de Meurisse, Fabri en Neuville waren de overige leden.

In 1918 was Fernand Piette voorzitter van het Belgisch Hulpcomité in Blok II (militairen). Léonard Lejeune was secretaris, Vertenieur, Clément en De Haene de andere leden. Dit blok werd het laatste oorlogsjaar geteisterd door de Spaanse griep. Tweeëndertig Belgen overleden aan de gevolgen van deze pandemie en werden begraven op het lokale kerkhof. Joseph Boseret was datzelfde jaar de voorzitter van het Belgisch Hulpcomité in Blok III (burgers). Emile Fabri was de vice-voorzitter, Paul Fraipont en Albert de Meurisse werden aangesteld tot commissarissen. Paul Neuville, de directeur van de brooddienst, werd in september 1918 vervangen door Réne Rahier. In maart 1918 werden 300 burgers uit dit blok getransfereerd naar de gevangenis in Diest. Op 28 december 1918 werden de laatste landgenoten gerepatriëerd.

Het verschillende Hulpcomités zorgden voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de (inter)nationale hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. De Hulpcomités moesten de

namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. De Hulpcomités hadden elk een aparte dienst die zich enkel bezighield met de broodistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd.

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Sennelager / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Sennelager.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 122 nrs. (3,5 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

Zoals gezegd bestonden er vier verschillende Hulpcomités in Sennelager. Slechts van de Hulpcomités in Blok I, II en IV vonden we archieven terug. Het spreekt voor zich dat de archieven van elk Hulpcomité beschouwd werden als een apart deelarchief. We opteerden ervoor om de archieven van elk deelarchief aan de hand van dezelfde indeling, nl. op basis van de organisatiestructuur, te ordenen. De Hulpcomités functioneerden immers zoals een heuse administratie en waren elk opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst, de dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken: samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken en onderwijs inrichten. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat, magazijn, verzending naar de Arbeidskommando's en controledienst). De dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst behoefden evenmin een ingewikkelde indeling.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).

- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 357-370.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.

PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.

Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917, Parijs, 1918.

- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

BLOK I

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Onderwijs inrichten

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Controledienst

E. DIENST VOOR ZIEKENZORG

BLOK II

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
3. Controledienst

C. BROODDIENST

1. Secretariaat

D. KLACHTENDIENST

BLOK IV

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Inlichtingen verstrekken
3. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Controledienst

E. DIENST VOOR ZIEKENZORG

F. KLACHTENDIENST

INVENTARIS

BLOK I

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1.	Indicateur van de minuten van de uitgaande brieven.
1916-1918	1 deel
2.	Brievenboeken. 1915-1918	7 delen

2. Onderwijs inrichten

3.	Ingekomen brieven i.v.m. de verzending van boeken voor de bibliotheek (met lijsten). 1916	1 omslag
4.	Catalogus en uitleenregister van de bibliotheek. 1917	1 deel

B. BOEKHOUDING

5.	Kasboek van het magazijn 1916-1917	1 deel
6.	Balansboeken. 1917-1918	2 delen
7.	Grootboeken. 1917-1918	3 delen

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

8.	Register waarin aantekening werd gehouden van de verdeling van levensmiddelen onder de behoeftige krijgsgevangenen.
1916-1918 | 1 deel |
|----|--|--------|

9. Registers waarin aantekening werd gehouden van de herverdeling van colli's die niet aan de juiste bestemming konden worden besteld (wegens transfer, overlijden of vlucht). 1916-1918 4 delen

10. Registers van de verzendingen. 1917-1918 2 delen

11. Registers van verdeling van hulppakketten aan de krijgsgevangenen die terugkwamen uit de Arbeidskommando's, de lazaretten of uit de gevangenis. 1917-1918 4 delen

2. Magazijn

12. Voor ontvangst getekende magazijnboeken van de verdeelde goederen. 1915-1918 5 delen

13. Magazijnboeken van de ontvangen hulpgoederen. 1915-1918 5 delen

14. Magazijnboeken van de ontvangst en verdeling van hulpgoederen. 1916-1918 3 delen

- 15-16. Voor ontvangst getekende magazijnboeken. 1917-1918 4 delen

15. Van de ontvangst en distributie van conserven. 1917 1 deel

16. Van de ontvangst en verdeling van colli's afkomstig van de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. 1917-1918 3 delen

17. Magazijnboeken van de verdeling van conserven. 1918 1 deel
N.B. in slechte staat.

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

18. Registers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's met vermelding van de 'Samelstelle'. 1917-1918 2 delen

19. Register van de ontvangen (lege) kisten en zakken uit de Arbeidskommando's. 1917-1918 1 deel

4. Controledienst

- 20. Voor ontvangst ondertekende registers van de verdeling van persoonlijke colli's aan de gevangenen. 1916-1918 5 delen
- 21. Voor ontvangst getekende borderellen van verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1918 1 pak

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

- 22. Registers waarin aantekening werd gehouden van de broodverdeling. 1916-1917 3 delen

2. Magazijn

- 23. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van brood. 1916-1917 1 deel

3. Controledienst

- 24. Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van beschuiten. 1916-1917 6 delen
- 25. Voor ontvangst getekende registers van de verzending van beschuiten naar de Arbeidskommando's. 1916-1917 3 delen
- 26. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van kleding. 1916-1918 1 deel

E. DIENST VOOR ZIEKENZORG

- 27. Register van de verdeling van extra levensmiddelen onder de zieke gevangenen in het lazaret. 1918 1 deel

BLOK II

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

28.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan de Spaanse Ambassade in Berlijn. 1917-1918	1 omslag
29.	Ingekomen brieven van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel en Het Kistje van den Belgische Soldaat in Brussel. 1918	1 omslag
30.	Ingekomen brieven van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre ter vermelding van het feit dat zij de verzendingen naar bepaalde niet-behoefte gevangenen stopzetten en minuten van uitgaande brieven aan de kampcommandanten. 1918	1 omslag
31.	Concepten van minuten van uitgaande brieven. 1918	1 omslag

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

32.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven i.v.m. hulpverlening en vragen om inlichtingen. 1917-1918	1 pak
33.	Staten van de verzendingen van individuele colli's naar de gevangenen door de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. 1917-1918	1 pak
34.	Ingekomen brieven i.v.m. verzending en vrachtbrieven. 1918	1 omslag

2. Verzending naar de Arbeidskommando's

35.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	1 pak

3. Controledienst

36. Voor ontvangst getekende staten van de distributie van hulpgoederen. 1918 1 pak

C. BROODDIENST

1. Secretariaat

37. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven betreffende de distributie van brood.
juli 1917 - november 1918 1 pak
38. Maandelijkse overzichten van de broodverdeling. 1918 1 omslag

D. KLACHTENDIENST

39. Ingekomen brieven van de gevangenen in de Arbeidskommando's met klachten betreffende niet-ontvangen colli's (met vrachtbrieven). 1918 1 omslag

BLOK IV

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

40-61.	Ingekomen brieven. 1915-1918	15 omslagen en 8 pakken
40.	Van het Hulpkantoor te Antwerpen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1915-1918	1 pak
41.	Van de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. 1915-1918	1 pak
42.	Van het Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern. 1916-1918	1 omslag
43.	Van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel. 1915-1918	1 pak
44.	Van het Kistje van den Belgische Soldaat in Brussel. 1916-1918	1 omslag
45.	Van de Knapzak van den Gevangen Soldaat in Brussel. 1916-1918	1 omslag
46.	Van 'La Joie du prisonnier' (<i>Œuvre belge pour la récréation des prisonniers</i>). 1916	1 omslag
47.	Van diverse andere Belgische hulporganisaties. 1915-1917	1 omslag
48.	Van diverse Franse hulporganisaties. 1915-1918	1 omslag
49.	Van het comité van de Universiteit van Freiburg. 1916-1918	1 omslag
50.	Van het Internationaal Agentschap voor de Krijgsgevangenen van het Internationaal Comité van het Rode Kruis in Genève. 1916-1919	1 pak
51.	Van de Vaderlandslievende Unie in Genève. 1917-1918	1 omslag
52.	Van 'Le paquet du prisonnier de guerre' in Genève. 1916-1917	1 omslag
53.	Van het Hulpkantoor te Gent van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1915-1918	1 omslag
54.	Van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1915-1918	1 pak
55.	Van het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1916-1918	1 pak

56. I.v.m. de '*Cercle d'assistance aux prisonniers débilisés*' in Luik. 1916-1918 1 omslag
57. Van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht. 1917 1 omslag
58. Van het '*Œuvre du vêtement*' van het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1915-1918 1 pak
59. Van de '*Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils*' in Parijs. 1916-1918 1 pak
60. Van het '*Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges*' in Parijs. 1917-1918 1 omslag
61. Van andere hulporganisaties uit Parijs. 1916-1918 1 omslag
62. Van diverse andere Zwitserse hulporganisaties. 1916-1918 1 omslag
63. Ingekomen brieven i.v.m. hulpverlening aan behoeftige gevangenen door Belgische hulporganisaties. april - oktober 1918 1 omslag

2. Inlichtingen verstrekken

64. Steekkaarten waarop aantekening werd gehouden van de namen van de gevangenen tewerkgesteld in de verschillende Arbeidskommando's. 1917-1918 1 steekkaartenstelsel
65. Alfabetische staat van de krijgsgevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. 1917-1918 1 omslag
66. Ingepaste formulieren en briefjes met vragen om inlichtingen over vermiste militairen. 1918 1 pak
67. Diverse lijsten van krijgsgevangenen. 1918 1 omslag

3. Aanvragen tot internering in Zwitserland centraliseren

68. Dossier inzake de Franse-Duitse akkoorden van Bern betreffende de uitwisseling van krijgsgevangenen (met documentatie). 1918 1 omslag

B. BOEKHOUDING

69.	Dossier inzake de zaak-Duhamel betreffende mogelijke financiële malversaties met het geld van het Hulpcomité.
1915-1918	1 omslag
70.	Facturen. 1915-1918	1 pak
71.	Grootboeken. 1917-1918	2 delen
***.	Balansboeken. 1917-1918
N.B. aan te vragen als nummer 71.	2 delen
72.	Kasboeken van de inkomsten uit de verkoop van kisten.
1918	2 delen

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

73.	Losbladig register met overzicht van de verzendingen door de verschillende internationale hulporganisaties.
1916-1918	1 omslag
74.	Staten van de verzendingen van individuele colli's naar de gevangenen door de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. 1917-1918	1 pak
75-76.	Ingekomen brieven. 1917-1918	2 omslagen
75.	vanwege het Belgisch Hulpcomité van Munster.
1917-1918	1 omslag
76.	vanwege het Belgisch Hulpcomité van Senne II. 1918	1 omslag
77.	Vrachtbrieven. 1918	1 pak
78.	Staten betreffende de verdeling van colli's en hulpgoederen vlak voor en na de wapenstilstand. 1918	1 omslag

2. Magazijn

79.	Maandelijkse magazijninventarissen en wekelijkse staten met overzicht van de ontvangst en verdeling van hulpgoederen.
1916	1 omslag
80.	Magazijnboeken van de ontvangst en distributie van hulpgoederen. 1917-1918	3 delen
81.	Magazijnboek (losbladig). oktober - november 1918	1 pak
82.	Staten met maandelijks overzicht van de ontvangst en verdeling van hulpgoederen en de inhoud van het magazijn. 1918	1 omslag
83.	Magazijnstaten van de ontvangst en verdeling van hulpgoederen.
1918	1 omslag

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

84.	Indicateur van de minuten van uitgaande brieven aan de krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's. [1916?]	1 deel
85.	Vrachtbrieven van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916-1918	1 pak
86.	Staten van de doorverzending van individuele colli's, opgestuurd via Bern, naar de Arbeidskommando's. 1917-1918	1 omslag
87.	Ingekomen brieven van de gevangenen in de Arbeidskommando's. oktober 1917 - november 1918	1 pak
88.	Alfabetisch registers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1918	3 delen
89.	Staten van de verdeling van levensmiddelen aan de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918	1 omslag

4. Controledienst

90-93.	Voor ontvangst van hulpgoederen ondertekende lijsten.
1915-1918	1 omslag en 3 pakken
90.	16 juli 1915 - 18 december 1915.	1 omslag
91.	4 januari 1916 - 29 december 1916.	1 pak
92.	4 januari 1917 - 24 december 1917.	1 pak
93.	9 januari 1918 - 31 oktober 1918.	1 pak
94.	Voor ontvangst van kleding ondertekende lijsten. 1916	1 omslag
95.	Voor ontvangst van hulpgoederen ondertekende lijsten
(hulpgoederen afkomstig van ' <i>La cantine des prisonniers de guerre</i> ' in Brussel). 1916	1 omslag

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

96.	Minuten van uitgaande brieven en lijsten van de distributie van brood. 1916-1917	1 omslag
97.	Dossier inzake de broodverzending naar de Arbeidskommando's in Lemgo, Hohehaus, Natingen, Rheder, Ostenland, Staummühle, Gutersloh, Leopoldshohe, Werne, Bücke, Dusseldorf, Mentzensfelde, Dusseldorf-Obercassel, Bonenburg, Neuhaus, Soberinghoff, Munchshof, Dringenberg, Schmechten, Thüle, Riesel, Amelunxen, Steinhorst en Driburg. 1916-1917	1 pak
98.	Brievenboeken. 1916-1918	5 delen
99.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven betreffende de verdeling van brood.
juli 1916 - juni 1917	1 omslag
100.	Stukken betreffen de werking van de brooddienst in Staummühle (met beknopte inventaris). 1917	1 omslag
101.	Registers van de verdeling van brood. 1917-1918	5 delen

102. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven i.v.m. de broodverdeling. september - oktober 1918 1 omslag
103. Dossier inzake de verzending van brood en beschuiten door de 'Fédération nationale d'assistance pour les prisonniers militaires et civils' in Parijs. 1918 1 omslag

2. Controledienst

104. Registers van de ontvangst van broodcolli's. 1916-1918 5 delen
- 105-110. Voor ontvangst getekende staten van verzendingen van brood en beschuiten aan de gevangenen. 1916-1918 1 omslag en 5 pakken
105. In de Arbeidskommando's van Barmen, Crefeld, Essen en Erkenschwick-Rapen. 1916-1918 1 pak
106. Gevelsberg, Guterslöh, Herne en Herten. 1916-1918 1 pak
107. Kray, Lemkerberg bei Liesborn, Lennep en Lippstadt. 1916-1918 1 pak
108. Oelde, Remscheid, unter-Barmen en Zeche-Werne. 1916-1918 1 pak
109. Andere Arbeidskommando's (met klapper). 1917 1 omslag
110. Andere Arbeidskommando's (met klapper). 1918 1 pak
- 111-114. Voor ontvangst van brood ondertekende lijsten. 1917-1918 4 pakken
111. 2 maart 1917 - 4 april 1917. 1 pak
112. 15 april 1917 - 28 augustus 1917. 1 pak
113. 17 februari 1918 - 21 juli 1918. 1 pak
114. 28 juli 1918 - 21 november 1918. 1 pak
- 115-118. Ontvangstkaarten van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918 4 steekkaartenstelsels
115. Juni - december 1917.
116. December 1917 - februari 1918.
117. Maart 1918 - juni 1918.
118. Juni 1918 - november 1918.

E. DIENST VOOR ZIEKENZORG

119.	Dossier inzake de hulpverlening aan de gevangenen in de lazaretten en in de gevangenis. 1916-1918	1 pak
120.	Register van de verdeling van levensmiddelen onder de zieke gevangenen in het lazaret. 1918	1 deel
121.	Voor ontvangst getekend register van de broodverdeling onder de zieke gevangenen in de lazaretten. 1918	1 deel

F. KLACHTENDIENST

122.	Register van de niet-ontvangen broodverzendingen. 1916-1918	1 deel

I 479

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN SOLTAU

(1915-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

Aanvankelijk functioneerde er een Frans-Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Soltau [gelegen in de huidige deelstaat Neder-Saksen]. Spoedig werd een autonoom Belgisch Hulpcomité opgericht (Comité de bienfaisance) door Julien Vrancken (voorzitter), Emile Henry (schatbewaarder) en Fernand Wagemans (secretaris). In 1916 verving Nicolas Janssens de secretaris. Albert Gelise en Henri Heyne werden aangesteld als gewone leden. In december 1916 werd de samenstelling van het Hulpcomité volledig gewijzigd. Pierre Gilbert werd voorzitter, Arthur Stievenart vice-voorzitter, Léon Vitry en Gustave Masson secretaris, Edgard Leroux schatbewaarder, Lambotte en Carle magazijnier. Fernand Brassine en Arthur Collignon werden aangesteld als commissarissen. Zij controleerden of alle operaties volgens het boekje verliepen. De verkiezingen georganiseerd op 23 december 1917 bevestigden het mandaat van deze leden met grote meerderheid. In de loop van 1918 werd Léon Vitry verkozen tot voorzitter, Victor Duchesne tot vice-voorzitter, Alfred Vande Wiele tot secretaris, Alfred Lambotte tot schatbewaarder en Raoul Hoffe en Jean Meuwis tot leden. Georges Begon en Arthur Collignon werden aangesteld als commissarissen. In principe werden de Belgen geholpen door de Londense hulporganisatie *'Relief for belgian prisoners in Germany'*.

Soltau stond bekend als *'le camp des belges'*. In 1915 verbleven er naar schatting 20.000 landgenoten. Soltau was immers een soort transitkamp. Vaak verbleven de gevangenen maar enkele dagen in het kamp alvorens naar één van de honderden Arbeidskommando's te vertrekken. In juni 1916 werden 16.000 Belgen opgevangen in Soltau. In september 1916 werd het kamp te Cellelager geëvacueerd. Een groot aantal gevangenen werd overgebracht naar Soltau. In januari 1917 werd het kamp van Munster (in Hannover) eveneens bij Soltau gevoegd. Begin 1917 telde het kamp 15.000 Belgen. De volgende cijfers werden teruggevonden: in oktober 1917: 12.562 Belgen, in mei 1918: 13.124 Belgen en in oktober 1918: 11.401 Belgen. Na de wapenstilstand bleven de leden van het Hulpcomité trouw op post. Vele krijgsgevangenen trachtten op eigen houtje naar hun vaderland terug te keren. De repatriëring werd pas aangevat op 28 december 1918 o.l.v. de luitenanten Van den Heede en Bailleul. Maar reeds op 13 januari 1919 verlieten de laatste landgenoten het kamp. Te vermelden valt nog het feit dat een 100-tal Belgen uit dit kamp in Duitsland verkoos te blijven.

Het kamp was enorm uitgestrekt en degelijk uitgerust met een ziekenhuis, scholen, kapellen, eetzaal, bibliotheken, een theater, een bioscoop en zelfs tavernes. Er werd tevens een gevangenenblaadje uitgegeven: '*Les camps du Hanovre*'. Om geld in het bakje te brengen, richtte het Belgisch Hulpcomité het '*Œuvre des colonies*' op. Deze organisatie baatte de bioscoop en verscheidene tavernes uit. De opbrengsten werden aangewend om behoeftige gevangenen in de Arbeidskommando's, die vaak moerassen in de buurt moesten droogleggen, een extraatje te gunnen. Ook zieke gevangenen en gevangenen die terugkeerden uit de Arbeidskommando's werden bijgestaan.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de broodistributie.

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Soltau / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Soltau.

Datum: 1915-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 146 nrs. (4,5 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). Er bestond een summiere plaatsingslijst die in 2008 volledig herwerkt werd.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst, de dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: archiefbeheer, interne organisatie, relaties onderhouden met de kampoverheden, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken, onderwijs inrichten en meehelpen aan de organisatie van de repatriëring. De boekhouding was erg beperkt en behoeft geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat, magazijn, verzending naar de Arbeidskommando's en controledienst). De dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst behoeften evenmin een ingewikkelde indeling. De archieven van het '*Œuvre des colonies*', een nevenorganisatie van het Hulpcomité, werden eveneens opgenomen in deze inventaris.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).

- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, 381-384.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

LECLUSELLE J., *Au camp de Soltau*, Brussel, 1919.

Les camps du Hanovre, Soltau, 1915-

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Archiefbeheer
2. Interne organisatie
3. Relaties onderhouden met de kampoverheden
4. Samenwerken met de hulporganisaties
5. Inlichtingen verstrekken
6. Onderwijs inrichten
7. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring

B. BOEKHOUDING

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

D. BROODDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's

E. KLACHTENDIENST

F. DIENST VOOR ZIEKENZORG

G. ŒUVRE DES COLONIES

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Archiefbeheer

1. Inventaris van het archief (opgesteld bij de teugkeer naar België).
[1919] 1 stuk

2. Interne organisatie

2. Dossier inzake de organisatie en werking van het Hulpcomité (rapporten, omzendbrieven, lijsten en notulen). 1916-1918 1 pak
3. Dossier inzake de organisatie en resultaat van de verkiezing van de leden van het Hulpcomité op 12 mei 1918. 1918 1 omslag

3. Relaties onderhouden met de kampoverheden

4. Ingekomen brieven en omzendbrieven van de Zahlstelle (betaalkantoor) te Soltau i.v.m. betalingen en geldwissel.
1915-1918 1 pak

4. Samenwerken met de hulporganisaties

5. Omzendbrieven van het Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern. 1915-1917 1 omslag
6. Dossier inzake de samenwerking met het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht.
1916 1 omslag
- 7-15. Ingekomen brieven van de hulporganisaties.
1915-1918 1 omslag en 8 pakken
7. Nrs. 1 - 75 (10 juni 1915 - 22 december 1915; met klapper).
1 omslag
8. 76 - 200 (30 december 1915 - 24 mei 1916; met klapper). 1 pak
9. 201 - 330 (18 mei 1916 - 11 augustus 1916; met klapper). 1 pak
10. 331 - 515 (11 augustus 1916 - 23 november 1916). 1 pak
11. 516 - 645 (11 november 1916 - 28 december 1916). 1 pak

12.	2 januari 1917 - 20 april 1917.	1 pak
13.	2 mei 1917 - 29 september 1917.	1 pak
14.	1 oktober 1917 - 31 maart 1918.	1 pak
15.	1 april 1918 - 7 november 1918.	1 pak
16.	Ingekomen brieven van diverse afzenders. 1916-918	1 pak
17-21.	Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven. 1915-1917	5 delen
17.	21 juni 1915 - 18 december 1915 (zonder klapper).	1 deel
18.	28 december 1915 - 13 juni 1916 (met klapper).	1 deel
19.	14 juni 1916 - 22 september 1916 (zonder klapper).	1 deel
20.	22 september 1916 - 17 januari 1917 (zonder klapper).	1 deel
21.	17 januari 1917 - 26 maart 1917 (met klapper).	1 deel
22.	Minuten van uitgaande brieven. 1917-1918	1 pak

5. Inlichtingen verstrekken

23.	Staten van behoeftige gevangenen. 1915-1916	1 pak
24.	Lijsten van de Arbeidskommando's ressorterend onder het kamp Celle en later overgenomen door Soltau. [1916]	2 stukken
25.	Staat van de Arbeidskommando's met opgave van het aantal Belgen. 1918	1 deel
26.	Staten van de gevangenen die terugkwamen en vertrokken naar de Arbeidskommando's. 1918	1 pak
27.	Duitse lijsten van gevangenen in het kamp van Soltau die getransfereerd werden naar een ander kommando of overleden waren. 1918 N.B in slechte staat.	1 pak
28.	Lijst van de Arbeidskommando's. z.d.	1 deel
29.	Register van de Arbeidskommando's met opgave van de vertrouwenspersoon en van het aantal Belgen. z.d.	1 deel

30.	Alfabetisch register van de behoeftige gevangenen.
z.d. | 1 deel |
|-----|--|--------|

6. *Onderwijs inrichten*

31.	Brievenboek met minuten van uitgaande (aanplak)brieven i.v.m. de Belgische School. 1916	1 deel
32.	Schrift met aantekeningen van de elektriciteitslessen van Maurice Kotter. z.d.	1 deel
33.	Lijsten van de boeken gekregen voor de bibliotheek.
1916	2 stukken
34.	Uitleenregister van de bibliotheek. z.d.	1 stuk

7. *Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring*

35.	Alfabetisch register van de gerepatriëerde gevangenen.
1918-1919	1 deel
36.	Staat van de distributie van levensmiddelen aan de officieren die lid waren van de repatriëringscommissie. 1918-1919	1 katern.
37.	Staten van gerepatriëerde gevangenen. [1918-1919]	1 deel

B. BOEKHOUDING

38.	Kasboeken van de verkoop van levensmiddelen.
1916-1917	2 delen
39.	Kasstukken. 1917	1 pak

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. *Secretariaat*

40.	Registers van de distributie van colli's verzonden door het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel en andere hulporganisaties.
1916 | 2 delen |
|-----|---|---------|

41.	Registers van de verdeling van kleding en ondergoed.
1916-1918	2 delen
42.	Register van de distributie van individuele colli's.
1916-1919	1 deel
43.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de ontvangst
en distributie van hulpgoederen. 1916-1919	3 delen
44.	Ingekomen brieven vanwege dhr. Potten, lid van het Belgisch
Hulpcomité van Oberhode. 1917	1 omslag
45.	Dossier inzake de hulpverlening aan de burgerlijke gevangenen.
1917	1 omslag
46.	Ingekomen brieven waarbij volmacht werd verleend aan derden.
1917-1918	1 omslag
47.	Staten van de verdeling van militaire uniformen.
1917-1918	1 pak
48.	Ingekomen brieven vanwege de Hulpcomités van de andere
kampen. 1917-1918	1 omslag
49.	Alfabetisch register van de distributie van kleding, ondergoed en
levensmiddelen. [1917-1918?]	1 deel
50.	Registers waarin aantekening werd gehouden van de vraag naar
kleding. 1918	2 delen
51.	Register van de verdeling van kleding en schoenen. 1918	1 deel
52.	Staten van de distributie van schoenen. 1918	1 omslag
53.	Register van de soepbedeling. 1918	1 deel
54.	Vrachtbrieven van ontvangen zendingen. [1917-1919]	1 pak

2. Magazijn

55. Dossier inzake het beheer van het magazijn. 1916 en 1918 1 pak
56. Magazijnboeken van de ontvangst en verdeling van kleding.
1916-1919 2 delen
57. Magazijnboek van het detailmagazijn en van het stations-
magazijn. 1918 1 deel
58. Magazijnboek van de verdeling van levensmiddelen. 1918 1 deel
59. Magazijnboek van de ontvangst van levensmiddelen.
1918-1919 1 deel
60. Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van levens-
middelen. 1918-1919 1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

61. Agenda van de uitgaande brieven aan de afgevaardigden in de
Arbeidskommando's 1916-1917 1 deel
62. Indicateur van de ingekomen en uitgaande brieven aan de
Arbeidskommando's (nrs. 1-668).
5 januari 1916- 18 september 1916 1 deel
- 63-65. Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven aan de
Arbeidskommando's. 1916-1918 3 delen
63. 23 september 1916 - 15 februari 1917 1 deel
64. 15 februari 1917 - 14 januari 1918 1 deel
65. 17 januari 1918 - 23 december 1918 1 deel
66. Kopieboek met minuten van uitgaande brieven i.v.m. de
bevoorrading van de Arbeidskommando's.
1916-1918 1 deel
67. Brievenboek met korte inhoud van de minuten van uitgaande
brieven aan de gevangenen in de Arbeidskommando's.
1918 1 deel

68. Ingekomen brieven vanwege de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918-1919 1 pak
69. Alfabetische registers van de Arbeidskommando's. [1915-1918] 7 delen
N.B. deze registers kunnen gebruikt worden als nadere toegang op de nummers 70-85.
- 70-85. Dossiers inzake de hulpverlening aan de krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's. 1915-1918 1 omslag en 15 pakken
70. Beginnende met de letter A. 1 omslag
71. B. 1 pak
72. C. 1 pak
73. D. 1 pak
74. E-F. 1 pak
75. G. 1 pak
76. H. 1 pak
77. K. 1 pak
78. L. 1 pak
79. M. 1 pak
80. N-O. 1 pak
81. P-R. 1 pak
82. S. 1 pak
83. T-U. 1 pak
84. W. 1 pak
85. Diverse kleine Arbeidskommando's. 1 pak
86. Register van de verzendingen van levensmiddelen naar de Arbeidskommando's. 1915-1916 1 deel
87. Dossier inzake de distributie van uniformen aan de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1916-1917 1 omslag
88. Overzichtsformulieren van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916-1918 1 pak
89. Inge vulde formulieren van de verdeling van kleding en ondergoed aan de behoeftige gevangenen in de Arbeidskommando's. 1917 1 pak
90. Registers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918 2 delen

91. Overzichtsformulieren van de verzendingen per kommando (met klapper). [1918?] 1 pak

4. Controledienst

92. Voor ontvangst getekend register van de distributie van kleding. 1916 1 deel
93. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van colli's aan behoeftige gevangenen. 1916 1 deel
94. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van hulpgoederen aan behoeftige gevangenen. 1917-1918 1 deel
95. Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van colli's. 1917-1918 4 delen
96. Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van ondergoed. 1917-1918 3 delen
97. Voor ontvangst getekend registers van de verdeling van melk. 1917-1919 2 delen
98. Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van hulpgoederen. 1917-1918 1 pak
99. Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van kleding en schoenen. 1918 2 delen
100. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van levensmiddelen in het kamp, het lazaret en de Reitschule. 1918 1 deel
101. Ontvangstlijsten van de verdeling van kleding. 1918 1 pak
102. Voor ontvangst getekend register van de verdeling van levensmiddelen na de wapenstilstand. 1918 1 deel
103. Voor ontvangst getekende staten van de distributie van levensmiddelen. januari 1919 1 pak

D. BROODDIENST

1. Secretariaat

104.	Dossier inzake de werking van de brooddienst.
1916-1918	1 omslag
105.	Indicateur van de uitgaande brieven. 1916-1918	1 deel
106-110.	Minuten van uitgaande brieven.
1916-1919	2 stukken en 4 omslagen
106.	Aan de Kampcommandant. 1916-1918	1 omslag
107.	Aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le
Havre (met indicateur). 1916-1919	1 omslag
108.	Aan de ' <i>Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de
guerre</i> ' in Parijs (met indicateur). 1916-1918	1 omslag
109.	Aan de firma ' <i>Natural-Lecoutre</i> ' te Bazel die instond voor het
transport. 1916-1918	1 omslag
110.	Aan majoor Degolz van de Belgische Missie in Berlijn.
1918	2 stukken.
111.	Register van de ontvangst van beschuiten. 1916-1919	1 deel

2. Magazijn

112.	Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van beschuiten.
1917	1 deel
113.	Magazijninventaris. 1917-1918	1 deel

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

114.	Registers van de broodverzending naar de Arbeidskommando's.
1916-1918	29 delen
115.	Overzichtsformulieren van de verzendingen van beschuiten naar
de Arbeidskommando's. 1916-1918	1 pak
116.	Borderellen van de verzending van beschuiten door de
' <i>Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre
militaires et civils</i> ' in Parijs en Bazel. 1916-1918	1 pak

E. KLACHTENDIENST

117. Agenda van de ingekomen klachten en antwoorden over niet-ontvangen broden. 1917-1918 1 deel
118. Register waar de klachten omtrent niet-ontvangen broden werden opgetekend. 1917-1918 1 deel
119. Ingekomen brieven betreffende klachten en vragen gericht aan de Soldatenraad van Soltau. december 1918 - januari 1919 1 omslag

F. DIENST VOOR ZIEKENZORG

120. Registers van de verdeling van hulpgoederen aan de gevangenen in het hospitaal. 1917-1918 3 delen
121. Voor ontvangst ondertekend register van de verdeling van levens-middelen onder de zieken. 1918 1 deel
122. Ontvangstlijsten van de verdeling van levensmiddelen aan de zieken in het lazaret. 1918 1 omslag
123. Register van de verdeling van hulpgoederen aan de gevangenen in het lazaret en de gevangenis. 1918 1 deel
124. Overzichtsformulieren van de distributie van hulpgoederen aan de gevangenen in het hospitaal en de Reitschule. 1918-1919 1 omslag

G. ŒUVRE DES COLONIES

1. Organisatie

125. Statuten en notulen van de vergaderingen. 1915-1918 2 delen
126. Dossier inzake de werking van het '*Œuvre des Colonies*'. 1915-1918 1 pak
127. Ingekomen brieven van het '*Œuvre des Colonies*' en van het '*Œuvre du lait aux malades*'. 1916-1917 1 omslag

128. Dossier inzake hulpverlening aan de gevangenen in de Arbeidskommando's met informatie over de aard van het werk en het aantal gevangenen.
1916-1918 1 omslag
- 129-132. Dossiers inzake hulpverlening aan de gevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's.
1916-1918 4 pakken
129. A-D. 1916-1918 1 pak
130. E-H. 1916-1918 1 pak
131. K-R. 1916-1918 1 pak
132. S-W. 1916-1918 1 pak
133. Akkoord tussen het '*Œuvre des Colonies*' en de muzikanten i.v.m. de organisatie van concerten. 1918 1 stuk
N.B. in 2 exemplaren.

2. Bioscoop

134. Programma van de bioscoop- of theatervoorstellingen.
1916 1 deel
135. Kasboek van de inkomsten van de bioscoopvertoningen.
1917-1918 1 deel
136. Formulieren met overzicht van de verkochte tickets en van de inkomsten van bioscoop 'Marie-José'. 1917-1918 1 omslag
137. Programma's van bioscoopvoorstellingen en concerten in bioscoop 'Marie-José'. 1917-1918 1 omslag

2. Taverne

2.1. Boekhouding

138. Kasboeken van de inkomsten van de taverne aan de bioscoop.
1916 5 delen
139. Kasboeken van de inkomsten van taverne 'Marie-José'.
1916-1917 8 delen

140.	Kasboeken van de tabakswaren (te koop aangeboden in de
taverne). 1916-1917	4 delen
141.	Kasboek van de oude en de nieuwe taverne. 1917	1 deel
142.	Kasboeken van de inkomsten van de beide tavernes.
1917-1918	4 delen
143.	Kasboeken van de kleine taverne. 1917-1918	2 delen

2.2. *Magazijn*

144.	Inventaris van het materiaal en de voorraad van de taverne.
1916	1 deel
145.	Magazijnboeken van de taverne. 1916-1918	6 delen
146.	Magazijnboek van 'Bar 25'. 1917	1 deel

I 480

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN STENDAL

(1915-1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In het krijgsgevangenkamp te Stendal [gelegen in de huidige deelstaat Saksen-Anhalt] werd vrij snel een internationaal hulpcomité opgericht (Comité central interallié de secours). François Van Binst was de Belgische afgevaardigde in dit comité. In april 1918 werd zijn plaats ingenomen door Auguste Delporte. In principe werden de Belgen bevoorrad door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht. Er verbleef slechts een gering aantal Belgen in het kamp (12 in 1915, een 100-tal in 1916 en 65 in 1918). Begin januari 1919 was de repatriëring achter de rug.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Stendal / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Stendal.

Datum: 1915-1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 13 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in een algemeen secretariaat en een levensmiddelen- en kledingdienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken nl. samenwerken met de hulporganisaties en inlichtingen verstrekken. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.
- VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.
- VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties
2. Inlichtingen verstrekken

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Verzendingsdienst naar de Arbeidskommando's
4. Controledienst

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Samenwerken met de hulporganisaties

1.	Ingekomen brieven i.v.m. hulpverlening. 1915-1918	1 pak
2.	Minuten van uitgaande brieven. 1918	1 omslag

2. Inlichtingen verstrekken

3.	Alfabetisch register van de Belgische krijgsgevangenen.
[1917?]	1 deel
4.	Register van de Belgische krijgsgevangenen wier familienaam
begint met de letters L-Z. z.d.	1 deel

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

5.	Register waarin aantekening werd gehouden van de ontvangst
van colli's en mandaten. [1917-1918?]	1 deel
6.	Formulieren waarop aantekening werd gehouden van de kleding
verstrekt aan de gevangenen. 1918	1 omslag

2. Magazijn

7.	Maandelijkse magazijninventarissen. 1918	1 omslag
8.	Magazijnboek van de ontvangst en distributie van hulpgoederen.
1918	1 deel

9. Vrachtbrieven. 1918 1 omslag

3. Verzending naar de Arbeidskommando's

10. Register van de verzending van hulpgoederen. 1918 1 deel

4. Controledienst

11. Voor ontvangst getekende staten van de distributie van kleding en ondergoed. 1918 1 omslag
12. Voor ontvangst ondertekende staten van colli's die niet aan de correcte bestemming konden worden besteld (b.v. wegens repatriëring) en die aan andere behoeftige gevangenen werden toebedeeld. 1918 1 stuk
13. Voor ontvangst ondertekende staat van hulpgoederen verzonden naar de Arbeidskommando's. 1918 1 stuk

I 481

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN WITTENBERG

(1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In december 1917 werd een Belgisch Hulpcomité opgericht in het krijgsgevangenkamp in Wittenberg [gelegen in de huidige deelstaat Saksen-Anhalt]. Fernand Fery was de voorzitter. In principe werd het Hulpcomité bevoorrad via het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht. In augustus 1916 verbleven slechts 70 Belgische soldaten in het kamp. In 1917 steeg hun aantal tot 83. Het laatste oorlogsjaar telde het kamp 130 Belgische soldaten en 10 burgers. Op 10 januari 1919 was de repatriëring van de landgenoten achter de rug.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Wittenberg / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Wittenberg.

Datum: 1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 1 nr. (0.02 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamelinventaris.

C. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).

- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

- BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.
- CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.
- COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).
- FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés, premier rapport*, Genève, 1917.
- FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés, second rapport*, Bern, 1918.
- FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés, troisième rapport*, Bern, 1919.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.
- Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.
- Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.
- OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.
- PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.
- Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917*, Parijs, 1918.
- SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

INVENTARIS

1. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven i.v.m.
hulpverlening. 1918 1 pak

I 482

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN HET KRIJGSGEVANGENKAMP
VAN ZERBST

(1918-1919)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In het krijgsgevangenkamp van Zerbst [gelegen in de huidige deelstaat Saksen-Anhalt] werden enkel militairen opgevangen. Aanvankelijk was Cagniaux de Belgische afgevaardigde. In 1917 functioneerde er een Frans-Belgisch Hulpcomité. De beide Belgische leden, Cagniaux en Lesquois, werden echter in juni 1917 opgesloten in de gevangenis van Gommen wegens spionage. Vervolgens werd er een autonoom Belgisch Hulpcomité opgericht. De verkozen leden waren Georges Vinck (voorzitter), Pierre Schaefer (secretaris) en Raoul Desy (gewoon lid). In de maand juni van 1918 verving Schaefer de voorzitter. In principe werd het Belgisch Hulpcomité bevoorraadt door het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen uit Maastricht. In december 1916 waren slechts 17 Belgen opgesloten in dit kamp. In de daaropvolgende jaren werden ongeveer 200 landgenoten opgevangen in Zerbst. Op 7 januari 1919 waren alle gevangenen gerepatriceerd.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie. Zieke gevangenen werden extra in de watten gelegd. Het Hulpcomité trachtte ook te voorzien in diverse voorzieningen om de gevangenen toe te laten hun tijd op een aangename en/of nuttige wijze te verdrijven (sport, onderwijs, toneel,...).

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Zerbst / Archives du Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre à Zerbst.

Datum: 1918-1919.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 4 nrs. (0,05 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke verzamel-inventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

Daar het archiefbestand slechts vier nummers telt, volstaat een eenvoudige opdeling tussen de boekhoudingdienst en de levensmiddelen- en kledingdienst.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).

- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

CAHEN-SALVADOR G., *Les prisonniers de guerre (1914-1918)*, Parijs, 1929.

COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 2002 (Algemeen Rijksarchief, studies over de eerste wereldoorlog, nr. 8).

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

OTTE K., *Lager Soltau, des Kriegsgefangenen- und Internierungslager des ersten Weltkrieges (1914-1921): Geschichte und Geschichten*, Soltau, 1999.

PAQUET A., *Les prisonniers de guerre en Allemagne: en détachement de travail*, Frankfurt, 1917.

Rapports des délégués du gouvernement espagnol sur leurs visites dans les camps de prisonniers français en Allemagne 1914-1917, Parijs, 1918.

SPEED R. B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Tewerkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915), Brussel, 2009.*

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel, Brussel, 2009.*

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden, Brussel, 2009.*

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht, Brussel, 2009.*

VERHAEGHE J., Documenten over Belgen, tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duitsland gevangen of in neutrale landen geïnterneerd, in: *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, 1982 (24), nr. 8, 745-750.

V. ARCHIEFSHEMA

A. BOEKHOUDING

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

INVENTARIS

A. BOEKHOUDING

1.	Kasboek van de inkomsten en uitgaven. 1917-1918	1 deel

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

2.	Register van de ontvangst van levensmiddelen.
1918-1919	1 deel
3.	Register van de verdeling van levensmiddelen.
1918-1919	1 deel
4.	Voor ontvangst getekend register van de verdeling van levens-
middelen. 1918-1919	1 deel

I 483

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF
VAN HET BELGISCH HULPCOMITÉ
IN DE GEVANGENIS TE DIEST

(1918)

door

Hans VANDEN BOSCH

Brussel
2009

INLEIDING

I. DE ARCHIEFVORMER

In maart 1918 besloot de Duitse bezetter de leegstaande vesting in Diest te gebruiken als gevangenis. In de eerste plaats werden er Belgische jongeren opgesloten die gepoogd hadden de grens met Nederland te overschrijden op deze manier het Belgisch leger te vervoegen. Ten tweede werd een groot aantal burgerlijke gevangenen uit de overbevolkte kampen in Holzminden en Senne naar Diest overgebracht. In oktober 1918 zaten er 827 mannelijke gevangenen en 27 vrouwen opgesloten. Op 27 Maart 1918 werden de leden van het Hulpcomité verkozen. Pierre Delande werd voorzitter, Léon Haubecq (later vervangen door Joseph Verlinden), Remy Janssens, Robert Cartigny en Pierre Dufays waren de andere leden. Zoals gezegd verbleven er ook een aantal vrouwen. Adolphine Sauveur was hun afgevaardigde in het Hulpcomité. Op 3 augustus 1918 werd de gevangenis bezocht door een delegatie van activisten. De gevangenen protesteerden hevig tegen dit bezoek. De kampoverste sanctioneerde dit gedrag door 14 dagen opsluiting te bevelen. Eveneens op Duits bevel werd het Belgisch Hulpcomité in augustus 1918 gesplitst in een Vlaams en een Waals comité (om de activistische hulporganisatie Soldatentroost te bevoordelen). Het Vlaams Hulpcomité werd gevormd door Lepaige, Verlinden en Janssens, het Waals comité door Delande, Dufays en Cartigny. Op 21 oktober 1918 werden alle gevangenen vrijgelaten en zeven dagen later was de vesting volledig ontruimd. Het magazijn werd deskundig geplunderd door Duitse soldaten. Blijkbaar was er tevens een bibliotheek aanwezig in de gevangenis want de boeken werden later verdeeld tussen de stadsbibliotheek en de bibliotheek van het Sint-Jan-Berghmans-college.

Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie.

II. HET ARCHIEFBESTAND

A. BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEFBESTAND

B- Algemeen Rijksarchief te Brussel.

Naam van het archiefbestand: Archief van het Belgisch Hulpcomité in de gevangenis te Diest / Archives du Comité de secours belge de la prison de Diest.

Datum: 1918.

Taal: Frans en Nederlands.

Aantal nummers: 15 nrs. (0,10 m.).

B. GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBESTAND

De archieven van het Hulpcomité werden na de oorlog overgemaakt aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Rijksarchief te Brussel werd het archief van het Hulpcomité ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze Hulpcomités ontsloten via een afzonderlijke verzamel-inventaris.

C. DE ORDENING VAN HET ARCHIEFBESTAND

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatiestructuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de levensmiddelen- en kledingdienst en de brooddienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van haar taken nl. relaties onderhouden met de kampoverheden, samenwerken met de hulporganisaties en inlichtingen verstrekken. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden onderverdeeld in het secretariaat, het magazijn en de controledienst.

D. RAADPLEEGBAARHEID

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

III. ONDERZOEKSMOGELIJKHEDEN

Informatie over de krijgsgevangenen is eveneens te vinden in de volgende archiefbestanden:

- Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum (steekkaarten)).
- Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (Algemeen Rijksarchief).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Luik (Rijksarchief Luik).
- Belgisch Inlichtingenbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Mechelen (Rijksarchief Antwerpen).
- Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (Algemeen Rijksarchief en Legermuseum).
- Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (Algemeen Rijksarchief).
- Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht (Algemeen Rijksarchief).

IV. BIBLIOGRAFIE

BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916*, Parijs, 1917.

Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. *Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917*, Parijs, 1917.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924*, Brussel, 1924.

Office central belge pour les prisonniers de guerre. *Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918*, Brussel, 1918.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919), Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919), Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918), Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918), Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920), Teverkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919), Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915)*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Hulpkantoor te Mechelen van het Belgisch Inlichtingsbureel voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden*, Brussel, 2009.

VANDEN BOSCH H., *Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht*, Brussel, 2009.

V. ARCHIEFSHEMA

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Relaties onderhouden met de kampoverheden
2. Samenwerken met de hulporganisaties
3. Inlichtingen verstrekken

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat
2. Magazijn
3. Controledienst

C. BROODDIENST

INVENTARIS

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. Betrekkingen onderhouden met de kampoverheden

1.	Minuten van uitgaande brieven aan de kampoversten.
1918 | 1 omslag |
|----|--|----------|

2. Samenwerken met de hulporganisaties

2-6.	Ingekomen brieven. 1918	2 omslagen en 3 pakken
2.	Van/aan het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel en het Hulpkantoor in Diest. 1918	1 pak
3.	Van 'La Providence des prisonniers' (<i>Œuvre de secours aux détenus necessiteux des prisons de Belgique</i>). 1918	1 omslag
4.	Van/aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. 1918	1 pak
5.	Aan het Hulpkantoor te Luik van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden. 1918	1 omslag
6.	Van/aan diverse andere hulporganisaties. 1918	1 pak
7.	Brievenboek. 1918	1 deel

3. Inlichtingen verstrekken

8.	Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven van/aan het Internationaal Agentschap voor de Krijgsgevangenen van het Rode Kruis in Genève. 1918	1 omslag

B. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. Secretariaat

9. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven aan mevr. Adolphine Sauveur, afgevaardigde van het Hulpcomité in de vrouwenafdeling. 1918 1 omslag
10. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven i.v.m. de bedeling van kleding. 1918 1 omslag
11. Borderellen van verzendingen door de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern. 1918 1 omslag

2. Magazijn

12. Magazijnboek. 1918 1 deel

3. Controledienst

- 12-13. Voor ontvangst getekende staten. 1918 1 omslag en 1 pak
12. Van de verdeling van kleding. 1918 1 omslag
13. Van de verdeling van hulpgoederen. 1918 1 pak

C. BROODDIENST

14. Ingekomen brieven en minuten van uitgaande brieven i.v.m. de hulpverlening door de '*Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils*'. 1918 1 omslag
15. Dossier inzake de verdeling van beschuiten. 1918 1 omslag

ISBN : 978 90 5746 202 3

9 78 90 5746 202 3

4 840